

I 161 V

Półrocze letnie 1904/5
wtorek i czwartek, 7-8 rano.

Poznaliśmy półroczu zimowym okres życia Hegla od urodzenia w r. 1770 do początku roku 1807, kiedy to wydał, będąc profesorem filozofii w Jenie, Fenomenologię ducha, obejmującą całość systemu w zarysie, chociaż projektowaną tylko jako I. część System der Wissenschaft. Obejmuje całość w zarysie, albowiem pragnie położyć podwaliny pod tę całość, pragnie uzasadnić stanowisku ducha absolutnego. Nim zapoznamy się z dalszym rozwojem filozoficznych poglądów Hegla i z dalszemi kolejnymi jego pracy literackiej, należy się w kilku słowach dotknąć jego dalszego życia. Zwłaszcza że nastąpił w nim zwrot ważny, gdyż odszedł z Jeny. Wiedziałismy, jak dalece Jena była ożywiona naukami filozoficznymi, gdy tam Hegel przybył, chociaż to ożywienie już nie miało długo trwać. Wiemy, że już przed przybyciem Hegla był stamtąd ustąpił Fichte, wiemy, że Schelling tylko do roku 1803 w Jenie pozostał idąc potem do Würzburgu jako prof. tamtejszego uniwersytetu książęco-biskupiego. ^{zmarł} ~~całk. 1803~~ ~~przekazał mu miejsce~~ Razem z Schellingiem opuścił Jenę Fryderyk Niethammer, o którym już wspominałem, że był Heglowi pomocny w pertraktacjach z nakładcą w sprawie Fenomenologii. Ten Niethammer był jednym z najwierniejszych przyjaciół Hegla. Ur. również w Wür

Jednym z najwłaściwszych przykładów filozofii Hegla. Ur. również w Wür-
 tembergu w sprawie fenomenologii. Ten Nitschmann był
 o którym już wspominałem, że był Heglowi pomocny w przekładzie
 dzieła. Razem z Schellingiem opuszcili Jenę przybyli Nitschmann,
 Würtzburg jako prof. tamtejszego uniwersytetu katolicko-dia-
 konia Schelling wyjechał do roku 1802 w Jenie pozostając potem do
 przed przyjazdem Hegla był stałym asystentem Filozofii, wiemy, że 2
 stał to oczywiście już nie miało długo trwać. Wiemy, że już
 oczywiście naukami filozoficznymi, był tam Hegel przybył, ano-
 wany, gdyż oszedł z Jeny. Widać, że tak dalece Jena była
 kładł jego dalszego życia. Wskazując na przykład w niżej
 Jami tego przy literackiej, należy się w kilku słowach dor-
 zym rozwojem filozoficznych poglądów Hegla i z dalszymi kole-
 sadła stanowiska dane absolutnego. Nim wspomniemy się z dal-
 powiem przynieść pokazać podwójny pod tą postacią, przynieść us-
 częst System der Wissenschaften. Opowiada ostatek w sprawie, si-
 fość systemu w sprawie, chociaż przekonywane tylko jako I.

I 101 V
 I 101 V

WOLFFENBUTTEL, KUNST- u. BUCHH. VERWALTUNG
 311001 01101 001101

Filozofia Hegla 130

Bambergii 1766, został 1793 profesorem teologii i filozofii w Jenie, wydawał tu z Fichtem ów "Philosophisches Journal" w którym skrytykował artykuł Fichtego, wywołujący spór o ateizm. 1803 z Schellingiem powołany do Würzburga, a gdy 1805 miasto Würzburg przeszło pod panowanie austryackie, pod którym pozostało do 1815, został Nietnammer zamianowany "krajowym radcą dyrekcyjnym" w Bambergu. | 1805-1807 : | Dlatego też drukowana Fenomenologia.

Heglowi w ~~Würzburgu~~ ^{Jenie} także nie świeciła przyszłość. Wiemy, że doczyny profesorskie mu nie wystarczały; starał się o poprawę losu. Zaraz w roku 1805 jeszcze, w tym samym, w którym został prof. nadzw, był pisał do Jana Henryka Vossa, znanego z dzieje literatury niemieckiej, | Luiza, przekłady Homera : |, który żył wówczas w Heidelbergu, a którego Hegel znał z Jeny, gdzie Voss żył 1802-5 i skąd 1805 został powołany (jako profesor) do uniwersytetu Heidelberskiego. Hegel przez niego starał się o profesurę w Heidelbergu, lecz mimo najlepszych chęci ~~nie~~ Vossa nie otrzymał jej. Wię dalsze plany: w roku 1806 był u Nietnammera w Bambergu; by projektował założenie czasopisma literacko-krytycznego, któreby wychodziło w Bawarii, któr. wówczas

literacko-krytycznego, którego wychodziło w Berlinie, które
Nietzsch w Bambergu; był prorektorem także nie stał się

Voss nie otrzymał tej. Wiele dalej pisał: w roku 1808 był u

o pomyśle w Heidelbergu, lecz mimo niezaprzeczanej

uniwersytecie Heidelberskiej. Hegel przez niego starał się

Voss był 1802-3 i około 1808 został powołany jako profesor do

był wówczas w Heidelbergu, a którego Hegel znał z Jany, gdzie

literatury niemieckiej; i Litz, przekład Homera; i, który

prof. nadaw, był pisał do Jana Henryka Voss, znanego z dzieła

losu. Zaraz w roku 1802 Jassze, w tym samym, w którym z stał

dotyczy profesorkie mu nie wystarczają; starał się o poprawę

Heglowi w Wittenberdze także nie świadczył przyjąć. Wtedy, że

nomologia.

rekcją" w Bambergu. 1802-1807: i Diercke też drukował Te-

fo do 1813, został Niemcem zamieszany "Kielce" 1802, dy-

Wittenberg przeszedł pod panowanie austriackie, pod którym pozost

1802 z Schellingiem powołany do Wittenberga 1802, gdzie

w którym stał się, w którym stał się, w którym stał się

w Jenie, wyjechał do z Wittenberga "Philosophisches Journal"

Philosophie 1802, został 1802 profesorem teologii i filozofii

Wittenberg 1802

Wittenberg 1802

Wittenberg 1802

Wittenberg 1802

Filozofia Hegla 131 wów
wówczas w oczach Hegla i wielu innych "chodziła za "państwo
inteligencji". Ale to nie przyszło do skutku. Wyrwał Hegla z
Jeny Niethammer. Dowiedziawszy się, że jest do obsadzenia po-
sada redaktora w "Bamberger Zeitung", zaproponował na nią He-
gla, który z radością się zgodził i objął tę posadę 1. marca
1807. Przez rok był jeszcze na tej posadzie równocześnie urlo-
powanym profesorem jenajskim i pobierał profesorską pensję;
zresztą już w listopadzie roku następnego, 1808 opuścił swe
stanowisko redaktorskie, aby przyjąć, znowu dzięki Niethammero-
wi, posadę inną. Mianowicie Niethammer został 1807, jeszcze
przed przybyciem Hegla do Bambergu, radcą konsystorza ewangie-
lickiego w Monachium, a zarazem ~~szefem~~ radcą szkolnym w
bawarskim minist. spraw wewnętrznych. Jako taki postarał się
o zamianowanie Hegla dyrektorem, czyli, jak w Niemczech dotąd
mówią, rektorem nowo zorganizowanego gimnazjum im. Egidyusza
w Norymbergii. W listopadzie 1808 Hegel objął ten rektorat.
Kogo by dziwiło, że na tę posadę powołano filozofa, a ten nie-
chcącej wie, że według ówczesnego planu nauk gimnazjalnych, spo-
dzianego właśnie głównie przez Niethammera, z zasady rektorem
gimnazjów miał być zawodowy filozof, i że w gimnazjum samem
nauka filozofii zajmowała bardzo obszerne miejsce.

1000 for i więcej

Wskazywał na to, że Hegel był w Niemczech, a nie w Anglii, jak w Niemczech gość
o zamieszaniu Hegla dyrektorem, czyli, jak w Niemczech gość
dyrektorem, a zarazem członkiem rady szkolnym w
przed przybyciem Hegla do Hamburga, radca konsystorza ewange-
licznego. Mianowicie Niehammer został 1807, jeszcze
stanowisko rektorskie, aby przyjąć, znów dzięki Niehammero
został 1808 opuścił swe
powołany profesorem Jena takim i podlegał profesorską pensję;
1807. Przez rok był jeszcze na tej posadzie równocześnie urlo-
gia, który z radością się zgodził i objął tę posadę 1. marca
sada rektora w "Hamburger Zeitung", zaproponował na nią He-
lmy Niehammer. Dowiedziawszy się, że jest do objęcia pod-
filozofia Hegla 131 wów
wówczas w czasie Hegla i wielu innych, podchodzi do "państwa
inteligentnego". Ale to nie przyszło do skutku. Wyjechał Hegel z

To też Hegel sam uczył filozofii, a nadto udzielał nauki religii. To, czego uczył, spisywał sobie i stał jakoteż z notatek uczniów wydano pośmiertnie podręcznik p.t. Propedeutyka filozoficzna, w roku 1840. Obejmuje ona wykłady w tej formie, w jakiej Hegel je miał w latach 1808-11. Zarazem jest ona ważnym przyczynkiem do zrozumienia procesu ewolucyjnego myśli filozoficznej Hegla w owym czasie. Ale nim do tej ewolucji myślowej i do jej wyników przejdziemy, jeszcze kilka faktów biograficznych. Najważniejszy z nich, że Hegel się w roku 1811 ożenił. Miał lat 41, jego narzeczoną, córka Maryja barona Tuchera, należącego do słynnego rodu starego norymberskiego, miała lat 20. Małżeństwo to było bardzo szczęśliwe. Troje dzieci. Córka wkrótce po urodzinach zmarła, dwaj synowie: Karol później prof. historii w Erlangen, nieadw. zmarł w sędziwym wieku, a drugi Emanuel :| dla Niethammera, który się nazywał Fryderyk Emanuel :| umarł 1891 jako przewodniczący konsystorza prowincji brandenburskiej. - Wkrótce potem otrzymał godność radcy szkolnego :| 1813 :|, z czem się łączyło podwyższenie pensji do 1500 zlr, gdy tymczasem rektorem i dalej pozostał. - Nakoniec dodaję, że Hegel pozostał w Norymbergii jako rektor gimnazjum

123
To ten Hegel sam nazwy filozofii, a niego ubóstwa nauki religii

filozofii. To, że nazwy, epistemy sobie i sądzą jakoby z powstaniem
uczynów wydatno pośmiertnie podjęzani p. r. Przebodanyka filozofii
zostana, w roku 1840. Obedmuje ona wykłady w tej formie, w 3
kiej Hegel je miał w latach 1809-11. Zarazem jest ona ważnym
przyczynkiem do zrozumienia procesu ewolucyjnego myśli filozofii
filozofii Hegla w owym czasie. Ale nim do tej ewolucyjnej wyślowej
i do tej wyślowej przedstawiemy, jeszcze kilka faktów dotyczących
uwagi. Najważniejszą z nich, że Hegel się w roku 1811 ożenił.
Miał lat 41, jego narzeczoną, córka Marja barona Thuberta,
należącego do słynnego rodu arcybiskupa norwiderskiego, miała lat
20. Matką tego było bardzo szczęśliwe. Troje dzieci. Córka
wkrótce po narodzinach zmarła, dwój synowie: Karol później prze-
należał w Erlangen, niedawno zmarł w średnim wieku, drugi
Emanuel; die Niebhammer, który się nazwał Fryderyk Eme-
uel; i zmarł 1891 jako przewodniczący Komisarzów prowincyj-
nych. - Wkrótce potem otrzymał godność radcy szkol-
nego; 1812; i z czasem się zaczął podwyższanie pensji do 150
1500 złr, gdy wzmocnieniem i dalej pozostał. - Wskazywa-
godzę, że Hegel pozostał w Norwiderskiej jako rektor gimnazjum

Filozofia Hegla, 133.

przez lat osiem, t.j. aż do roku 1816. Dlaczego i dokąd poszedł z Norymbergii, o tem później; teraz bowiem zająć się musimy owocami jego rozwoju filozoficznego i pracy w tych czasach wydał mianowicie Hegel w okresie norymberskim dwa wielkie tomy obejmujące jego Logikę, t. Wissenschaft der Logik. Tom I. wyszedł w roku 1812 i obejmuje ^{I. Kniege: Die objektive Logik u. s. w.} dwie części: 1. Die Lehre vom Sein 2. Die Lehre vom Wesen. Drugi tom wyszedł w roku 1816 i obejmuje ^{Druga Kniege} ~~trzech~~ ^{szesć} części Logiki, Die subjektive Logik oder die Lehre vom Begriff. Niebyło Heglowi danem ujrzeć drugiego wydania tego dzieła; przygotowując je, umarł; przedmowę do tego nowego wydania podpisał na tydzień przed śmiercią. Otóż taki właśnie podział Logiki występuje też w wykładach gümnazyalnych Hegla 1808-1811; tak-bowiem-Logika Podział tej encyklopedyi bowiem taki: Na trz lata rozdzielona nauka filozofii. Na pierwszym kursie Nauka o prawie, nauka o obowiązkach i nauka religii |: Rechtslehre, Tag Pflichtenlehre oder Moral, Relligionslehre. - Na drugim kursie Dwa działy: I. Fenomenologia ducha, obejmująca trzy stopnie: 1. Świadomość w ogóle, 2. Samowiedza, 3. Rozum. - Drugi II. działy: Logika. Rozpada się na 3 części: 1. Das Sein, 2. Das Wesen, 3. Der Begriff. Więc ten sam plan, jak w dwutomowym dziele. Dzieło to uważał Hegel

ten sam plan, jak w dwutomowym dziele. Dlatego co uważał Hegel
 na 3 części: I. Das Sein, 2. Das Wesen, 3. Der Begriff. Waga
 2. Samowiedza, 3. Rozum. - Drugi II. dzieł: Logika. Rozpada się
 dane, obejmujące trzy stopnie: I. Świadomość w ogóle,
 etologia. - Na drugim kursie Dwa dzieła: I. Fenomenologia
 logiki; Rechenlehre, The Pflichtenlehre oder Moral, Rätel-
 wazym kursie Nauka o prawie, nauka o obowiązku i nauka ra-
 powiem taki: Na tym jest rozdział nauka filozofii. Na pier-
 Hegla 1808-1811; sam-wiedza-rozum-ideał Podział tej encyklopedyi
 własnie podział logiki wyępującej się w wykładach gminnych
 nowego wykładu podział na trzy przedmioty. Oraz taki
 danie tego dzieła; przygotowała się, umarł; przedmowę do tego
 Lehre vom Begriff. Niebyle Heglowi danem przez drugiego wy-
 obejmujące przede wszystkim logiki, Die subjektive Logik oder die
 Sein 2. Die Lehre vom Wesen. Drugi tom wyszedł w roku 1816 i
 zeszł w roku 1812 i obejmujące dwie części: I. Die Lehre vom
 obejmujące jako Logikę. r. Wissenschaft der Logik. Tom I. wy-
 wydał mianowicie Hegel w okresie normalnym dwa wielkie tomy
 aliny owocami tego rozwoju filozoficznego i pracy w tych czasach
 zeszł z North, o tym później; ten powiem zajął się im
 przez lat osiem, t. j. aż do roku 1816. Długość i sposób po-
 Filozofia Hegla, 133.

18/V

A w tym podziale jeszcze ważny ten szczegół, że fenomenologia ducha i Logika występują jako jedna całość poniekąd, razem związane. Otóż tak był już uczynił Hegel w swych wykładach w Jenie w roku 1806, wykładając fenomenologię i logikę pod wspólnym tytułem Filozofii spekulatywnej. Fenomenologia wystąpiła w tych wykładach jako wstęp do Logiki. Otóż tu bardzo ważną okolicznością fakt, że jeżeli fenomenologia jest wstępem do Logiki, to to Logika musi opierać się na rezultatach fenomenologii; jej zasadniczy charakter musi być oparty na założeniach do których doprowadziła fenomenologia. Otóż jakie to wyniki, jakie założenia? To, że ostatecznym szczyblem wiedzy, wiedzą absolutną ten szczybel, gdzie podmiot i przedmiot wiedzy jest identyczny, gdzie ustaje różnica i przeciwieństwo myślenia i bytu. I stąd płynie zasadniczy charakter Logiki: Będąc nauką o myśleniu, jest ona zarazem i tem samem nauką o bycie. Logika jest zarazem metafizyką, a metafizyka jest zarazem logiką. Rozumimy teraz, dlaczego w obecnej formie system Hegla w swej pierwszej części zawiera tylko Logikę I; w II. filozofię przyrody, w III. filozofię ducha : I, a dlaczego w tej mierze różni się od pierwszego szkicu systemu, z czasów frankfurckich,

181

Filozofia Hegla 134.

A w tym podziale jeszcze ważny ten szczegół, że fenomenologia
 dane i Logikę wystrępną jako jedną całość podjęć, razem
 związane. Oraz tak był już uczynił Hegel w swych wykładach
 Jenie w roku 1806, wykładał fenomenologię i logikę pod wspólną
 tym tytułem Filozofii spekulatywną. Te fenomenologia wystrępną
 w tym wykładach jako wstęp do Logiki. Oraz tu bardzo ważną o-
 koliznością taką, że jeżeli fenomenologia jest wstępem do lo-
 giki, to co logika ma być opierała się na rezultatach fenomenolo-
 gii; jej zasadniczy charakter ma być oparty na założeniach
 do których doprowadzić fenomenologia. Oraz także to wynika,
 jakie założenia? To, że ostatecznym zasadniczym wiedzą, wiedzą
 absolutną ten szczegół, gdzie podmiot i przedmiot wiedzy jest
 identyczny, gdzie nastaje różnica i przeciwstawstwo myślenia i
 bytu. I są to głównie zasadniczy charakter Logiki: będąc nauką
 o myśleniu, jest ona zarazem i samą nauką o bycie. Logi-
 ka jest zarazem metafizyką, a metafizyka jest zarazem logiką.
 Rozumiany ten, chociaż w obecnej formie system Hegla w swej
 pierwszej części zawiera tylko logikę I: w II. Filozofię przy-
 rody, w III. Filozofię ducha: a chociaż w tej mierze różni
 się od pierwszego systemu systemu, z czasem przekształca.

Filozofia Hegla 135.

gdzie pierwsza część systemu miała napisać: Logika i Metafizyka.
Mianowicie tam Hegel jeszcze nie był konsekwentnie przeprowadził tej identyczności bytu i myśli, która już wówczas była zasadniczą myślą jego systemu, skoro już wówczas absolut nazywał duchem. Wówczas bowiem w przedstawieniu systemu ciągle występowały dwa momenty oddzielnie: forma ducha absolutnego, która się wytwarza drogą myśli, a którą zajmuje się Logika, oraz treść absolutnego ducha, którą tenże wytwarza przez samowiedzę i którą zajmuje się metafizyka [: Haym 293 :] Ale ponieważ tym sposobem właśnie zasadnicze założenie systemu, według którego absolut jest duchem, więc założenie ściśle monistyczne zostało zażmionione; więc nic dziwnego, że przy dalszym rozwoju myśli filozoficznej Hegla, przy lepszym jej w urobieniu myśl ta dokładniejszy znalazła wyraz i wskutek tego wogóle różnica między Logiką i Metafizyką znikła. Tak więc Hegel od razu dał logikę od poprzednich zupełnie odmienną, i zarazem zwrócił Niemcom metafizykę, którą był im odebrał Kant. I tak tutaj, w jak w wielu innych wywodach swojej Logiki w świadomej staję sprzeczności z Kantem i przeciw niemu polemizuje. W przed

Filozofia Hegla 135.
Każde pierwsze jest systemem myśli: Logika i Metafizyka
Mianowicie tam Hegel jasno nie był konsekwentnie przeprowadził
żadną idealność, była i była, która już wówczas była
zasadniczą myślą tego systemu, skoro już wówczas absolut na-
zwęł duchem. Wówczas dowiedzieliśmy się, że systemy są
wstępowały dwa momenty oddzielnie: forma ducha absolutnego,
która się wytworzyła przez myśl, a którą zamuje się Logiką,
oraz przez absolutnego ducha, którą także wytworzyła przez samo-
wiedzę i którą zamuje się Metafizyką. Nie ma już: Ale po-
tencjalnie tym sposobem właśnie zasadnicze sądzicie systemy, we-
dług którego absolut jest duch, więc rozpoznanie sądzicie moni-
styczne zostały zamknięte, więc nie dziwnego, że przy dalszym
rozwoju myśli filozoficznej Hegla, przy lepszym jej w urzędzie
nie myśli ta doktryna była znacznie wyżej i wskazywał tego wódo-
le różnice między Logiką i Metafizyką. Tak więc Hegel
od razu dał Logikę od poprzednich zupełnie oddzielnie, i zarządził
zwrócić Niemcom metafizykę, którą był im ogłosił Kant. I tak
już, w Jak w wielu innych wywodach swojej Logiki w świadomości
są jej sprzeczności z Kantem i przedwzrostem polemizuje. W przed-

F. 434 mowie do Logiki powie: "Nauk i prost rozum chłopski wspólnie nad tem pracowali, aby zgubić metafizykę; tym sposobem zdawało się, że dadzą dziwne widowisko narodu wykształconego a nie posiadającego metafizyki, podobnego do świątyni, ozdobionej wszelakim sposobem, lecz pozbawionej swego snactissimum". A we wstępie ~~podnosi~~ podnosi, że Logika po olbrzymich postępach, które duch ludzki uczynił od czasów Arystotelesa, także wymaga gruntownej przemiany, gdy tymczasem przez 2000 lat pozostała prawie bez zmiany; tymczasem "dwutysieczna praca ducha musiała w nim wyrobić wyższą świadomość własnego myślenia i jego czystej istoty samej w sobie". O czywiście, że Logika tak pojęta, będąca zarazem metafizyka, jest nauką trudną; jeśli Kant nazwał metafizykę wiedzą najtrudniejszą, której jeszcze nikt nie spisał, jeśli Plato, jak mówią, swoją rzeczpospolitą siedem razy opracowywał, to Hegel mógł w przedmowie do 2. wydania |: 1831 :| ~~napisz~~ wyrazić życzenie, aby miał dość czasu siedem ~~króć~~ siedemdziesiątsiedemkrotnego opracowania tego dzieła.

Taka Logika metafizyczna, ontologiczna wymaga oczywiście odmiennej metody, od logik poprzednich. Otóż metodą w logice ta sama co w fenomenologii. Tam chodziło o stopnie i postaci, które kolejno przebiega świadomość, tutaj chodzi o określenia myślowe absolutu czyli o czyste pojęcia, zwane o Arystotelesa i Kante kategoriami |: Fischer 440.

F Kowicz

mowie do Logiki powiada: "Nauk i prostym rozumem się nie
 le nad rozumem, aby się do niego nie poddać; tym sposobem
 zdejść się, że bez niego nie ma wiedzy, podobnie do światła, które
 a nie posiadającego metafizyki, podobnie do światła, które
 pionie) wszelkim sposobem, lecz pozostawionej swego znaczenia
 mum". A we wstępie "podnosi, że Logika po odprężeniu po-
 psan, które dają ludzi uczynić od czasu Arystotelesa, także
 wymaga gruntownej przemyślności, gdy tymczasem przez 2000 lat po-
 zostaje prawie bez zmiany; tymczasem "dwa tysiące lat przez dłu-
 musiało w nim wyrobić wyjątkową świadomość własnego myślenia i to
 do czwartej części samemu w sobie". O czwartej, że Logika tak
 posiada, będąc zresztą metafizyką, jest nauką o rozumie; jeśli
 Kant nazwał metafizykę wiedzą nadprzyrodzoną, której nie może
 nikt nie spierać, jeśli Platon, jak mówił, swoje rozumowanie
 stałem razy opierał, to Hegel mógł w przedmowie do S. wy-
 dania | 1831 | napisać wyraził: "rozumienie, aby miało być sta-
 na siebie - stałoby się stałoby stałoby stałoby stałoby stałoby
 dalsze.
 Także Logika metafizyczna, ontologiczna wymaga oczywiście od-
 miennych metod, od logiki porządkowej. Odkrycie metod, w logice sta-
 same go w fenomenologii, chodzi o stopnie i postacie, które
 re kolejno przedstawia świadomość, która chodzi o określenie
 myślowe czyli o czyste pojęcie, zwane o Arystotelesem i Kantem
 Kopenhawski | Fischer 440.

Tylko u Hegla kategorye nie są poprostu wyliczone, jak u Arystotelesa,

ani też zestawione w tablicy, jak u Kantalecz występują jako organiczny system, uwydatniający wzajemny ich związek. Logika staje się tym sposobem nauką o kategoryach; każde kategorya musi być ściśle określona, przemyślana, wyczerpana, zaprzeczona, zakrąglona. Zatem

też każdy krok i każdy postęp myśli zawiera czynność trojaką, czynność, które możnaby nazwać: stawiającą, przeciwstawiającą i łączącą, ^{jedną} jedną. Hegel nazywa je 1. abstrakcyjną czyli

rozsądkową, 2. dialektyczną czyli negatywnie-rozumową 3. speku-

latywną czyli pozytywnie rozumową. | Poznajemy w tem dobrze nam znaną metodę dialektyczną, tezę, antitezę i syntezę. Ssiąga

są one do wykrywania i rozwiązania sprzeczności, ykwiących w naszych pojęciach. | Otóż wykrywanie i wykazywanie sprzeczności

polega na zaprzeczeniu czegoś, co właśnie dopiero przyjmowaliśmy i twierdziliśmy; rozwiązanie sprzeczności polega na zaprzeczeniu tej sprzeczności. Więc mieliśmy A, a skoro mu za-

przeczamy, mamy A-nonA, czyli mamy tu wykazaną i wykrytą sprzeczność. Rozwiązujemy zaś sprzeczność, zaprzeczając temu A-nonA. Zaprzeczając zaś nonA otrzymujemy znowu A. Tak więc

drogą podwójnej negacyi dochodzimy znowu do afirmacyi. Tę podwójną negacyę nazwał Hegel "negatywnością ba absolutną." Tym

spósobem ~~spósobem~~

negacja

Musson

...Tylko u Hegla kategorie nie są po prostu wyliczone, jak u Arystotelesa,
ani też zestawione w tablicy, jak u Kartezjusza występują jako organizmy
systemu, wyodrębniający wzajemny ich związek. Logika staje się tym sposo-
bem nauki o kategoriach; każda kategoria ma być ścisła i okre-
ślona, przekształca, wyodrębnia, rozstrzyga, rozkłada, łączy,
tak każdy krok i każdy porządek myśli zawiera czynność logiczną,
czynność, które mogłyby nazwać: stawiając, przecistawiając,
a i łącząc, jednocząc. Hegel nazwał je I. estetyczną czyli
rozpoznawczą, II. dialektyczną czyli negatywnie-rozpoznawczą III. speku-
lacyjną czyli pozytywnie-rozpoznawczą. Porządkowy w ten sposób nam
znana metoda dialektyczna, tzn. racjonalna i estetyczna. Główna
stała ona do wykrywania i rozwijania sprzeczności, ukazywania
w nich podziału. Odebrała wykrzywienie i wykazywała sprzeczność
i polega na sprzeczności samego, co właśnie dopiero przysto-
wiliśmy i twierdziliśmy; rozwijanie sprzeczności polega na
sprzeczności tej sprzeczności. Więcej myśliśmy A, a skoro myś-
liczemy, mamy A-ona, czyli mamy tu wykreślenie i wykrycie
sprzeczności. Rozwijamy ją sprzeczność, sprzeczność tzn. A-
ona. Sprzeczność z A-ona otrzymujemy B-ona. Tak więc
drogą podwójnej negacji dochodzimy znowu do A-ona. To do-
wód negatywny nazwał Hegel "negatywnością bez ścisłości". Tym

Filozofia Hegla, 138.

sposobem dochodzimy do pojęć coraz bardziej złożonych i skomplikowanych, gdyż każde następujące powstało przez syntezę poprzedzającego z jego zaprzeczeniem; tym sposobem każde dalsze pojęcie staje się coraz bardziej określone, tym sposobem dochodzimy jednym słowem od pojęć niższych do coraz wyższych. Więc coraz wyższe stopnie pojęć, jednym słowem rozwój. I znowu nam się przypomina fenomenologia i jej stopnie świadomości. Tu tak samo jak tam, każdy stopień wyższy pojęcia w tym samym stosunku do niższego, jak tam wyższy stopień świadomości w stosunku do niższego. Stopień wyższy jest prawdą w porównaniu z niższym, gdyż właśnie z niższego się wyłącza, gdy usuwamy w niższym to, co w nim za błędne uważać musimy; tym sposobem stopień niższy wchodzi niejako w skład stopnia wyższego, chociaż ten wyższy właściwie jest jego zaprzeczeniem. Hegel używa na to wyrażenia, że stopień niższy w wyższym jest aufgehoben, t.j. jest w wyższym "złożony", przyczem dwuznaczność tego wyrazu bardzo mu jest ważną. "tollere". A nawet i 3. znaczenie ma niemieckie aufheben: przechować, usunąć, podnosić. - Postępując więc w ten sposób od stopnia do stopnia, od pojęć niższych do wyższych nie pozostajemy jednak wyłącznie w sferze myślowej, pojęciowej. Wszak wiemy już, że kategorie myślenia są zarazem kategoriami bytu, gdyż dla wiedzy

23/ V

Kategorie myślenia są szeregiem kategorycznym bytu, gdyż dla niego
wyłączanie w sferze myślowej, pojęciowej. Wszak wiemy już, że
stojąc, od pojęć niższych do wyższych nie pozostajemy jednak
całkowicie, podnosząc. - Postępując więc w ten sposób od stopnia do
A nawet i 3. znaczenie ma niemieckie zutreiben: przeczować,
dwuznaczność tego wyrazu bardzo ma jest ważną. "coliere".
zatem jest zutreiben, t. j. jest w wyrażeniu "złożony", przyczer-
niem Hegel używa na to wyrażenia, że stojąc niższy w wyż-
wyższego, chociaż ten wyższy właściwie jest tego zaprzecze-
nym sposobem stojąc niższy wchodzi niejako w sferę stojąc
byt uwalnia w niższym to, co w nim nie będzie uważać możliwy;
w porównaniu z niższym, gdyż właśnie z niższego się wyznika,
domości w stosunku do niższego. Stojąc wyższy jest przede-
w tym samym stosunku do niższego, jak tam wyższy stojąc świe-
świadomości. To tak samo jak tam, każdy stojąc wyższy pojęcia
wól. I znów nam się przypomina fenomenologia i jej stojąc
wyższym. Więc coraz wyżej stojąc pojęć, jednym słowem roz-
sposobem dochodzimy do pojęć coraz bardziej złożonych i skom-
plikowanych, gdyż każde następujące po sobie przez wyznaje
Nicolai Hegel, 138.

absolutnej myślenie i byt, podmiot i przedmiot, duch a przyroda w jedno się zlewają. Z tego powodu też Hegel nazywa myśl, która wleciała ponad granicę myśli i rzeczy, myślą nieskończoną, myślą nieograniczoną, t.j. nieograniczoną czemś od siebie różnym, czemś sobie obcym. Rozważając rzeczy i przedmioty, pozostaje ono niejako w sobie, nie wykracza poza siebie, gdyż w rzeczach, w przedmiotach myślenie takie widzi właśnie siebie samego jakby w zwierciadle, *tamquam in speculo*. I dlatego też filozofia, na takim myśleniu oparta nazywa się filozofią spekulatywną. Główną treścią tej filozofii spekulatywnej jest właśnie Logika. --

Jaki jej podział? Poznaliśmy schemat, ale chcemy rozumieć. W tym celu pamiętajmy, że każdy rozwój ~~jest~~ wymaga trzech rzeczy: coś, co się rozwija, coś, z czego się rozwija, i to, ku czemu się rozwija. To, co się rozwija, to coś, co się rozwija w swej formie najogólniejszej i najprostszej jest "bytem" "das Sein". To z czego i przez co się rozwój odbywa, jest podstawą czyli istotą, stosownie do pojęcia Arystotelesa, w którym, podstaw , przyczyna i istota się identyfikuje. |: On Grund, Wesen :|. To, ku czemu rozwój idzie, jest celem, a ponad

filozofia Hegla, 139.
K. Fischer 442-7
absolutnej myślenie i być, podmiot i przedmiot, duch a przyro-
da w jedno się zlewają. Z tego powodu ten Hegel nazywa myśl, i
które właściwie ponad granicę myśli i rzeczy, myślą nieśkoń-
czoną, myślą nieograniczoną, t. j. nieograniczoną czemś od sie-
bie różnym, czemś sobie innym. Rozwija się rzecz i przedmiot,
pozostaje ono niejako w sobie, nie wykracza poza siebie, gdyż
w rzeczywistości, w przedmiotach myślenie takie widzi właśnie siebie
samego jakoby w zwierciadle, tam gdzie in speculo. I dlatego ten
filozofia, na takim myśleniu opiera nazywa się filozofią speku-
lacyjną. Główną treścią tej filozofii spekulacyjnej jest
myślenie logika. --

Jaki jest podział? Podziałem schemat, ale naszym rozumieć.
W tym celu pamiętajmy, że każdy rozwój jest - wyszła przemoc
rzeczy: coś, co się rozwija, coś, z czego się rozwija, i to,
ku czemu się rozwija. To, co się rozwija, to coś, co się roz-
wija w swej formie na jej odcinkach i na jej odcinkach jest "być"
"das Sein". To z czego i przez co się rozwija, to jest, jest
podstawę czyli istotę, natomiast do potęgi Atywotesele,
w którym, podawam, przyznaję i istotę się identyfikuje. !: (M
Grunn, Wesen: !: To, ku czemu rozwój idzie, jest cel, a poza

nieważ osiągnięcie celu polega na tem, że urzeczywistniamy

coś, co przedtem było tylko w naszej myśli, w istnym pojęciu, więc celem jest urzeczywistniająca się pojęcie. Stąd owe trzy działy Logiki: Nauka o Byciu, o istocie, o pojęciu.

ale myślenie myślenie, a celem także myślenie, rozum

Cel, który się urzeczywistnia, nazwał Hegel samocelem, Selbstzweck. Nazwał go też ideą. Jest to, jak zobaczymy katęgo rya najwyższa, w której są złożone wszystkie inne. Otóż ten samocel jest, jak już wiemy, pojęcie, urzeczywistniającem się. Stąd to Hegel może nazwać "samem sobą", gdyż właśnie ono samo siebie urzeczywistnia. To co jest samem sobą, jest podmiotem. I stąd właśnie nauka o pojęciu jako o pojęciu samem się urzeczywistniającem jest nazwana logiką podmiotową, w przeciwieństwie do której pierwsze dwie części Logiki nazywają się Logiką przedmiotową. Tak się tłumaczy na razie ów schemat podziału Logiki.

Ponieważ dalej cel, sam się urzeczywistniający czyli idea jest kategorią najwyższą, w której złożone są wszystkie niższe, przeto w niej kategorie wszystkie, rozwijające się w naszej świadomości stopniowo, są równocześnie. W idei dla nich

25

V

szedł świadomości stopniowo, są równocześnie. W idei dla nich
aż, przede w niej kategorii wszystkie, rozwijające się w na-
jest kategorię najwyższą, w której złożone są wszystkie niż-
Ponieważ dalej cel, sam się przekształcający w inny ideał
działu Logiki.

gikę przedmiotową. Tak się tłumaczy na razie ów schemat po-
stwie do której pierwszej dwój części Logiki należą się po-
czyna się w tym jest nazwana logiką przedmiotową, w przeciwie-
I są to właśnie nauka o pojęciu jako o pojęciu samem się prze-
staje przekształcać. To co jest samem sobą, jest podmiotem
Gdy to Hegel może nazwać "samem sobą", gdyż właśnie ono samo
samoci jest, jak już wiemy, pojęcie, nie zjawiając się
tych najwyższą, w której są złożone wszystkie inne. Odeń ten
Galbraith. Nazwa go tak idąc. Jest to, jak zobaczyły Karoego
Cel, który się przekształca, nazwa Hegel samociem, Galb

działu Logiki: Nauka o Bycie, o istocie, o pojęciu.
Więc celom jest przekształcające się pojęcie. Są to owe trzy
coś, co przedtem było tylko w naszej myśli, w naszym pojęciu,
Hegel's Heils 140
K. Fischer 443/4
Hegel's Heils 140
K. Fischer 443/4

14/3

różnica czasu nie istnieje, one tam istnieją bezczasowo, wiecznie. Wobec tego można kategorie uważać za określenia tego co wieczne, bezwzględne, za określenia Absolutu, Boga. Więc idea logicznej obejmujemy istotę Boga samego w sobie, w oderwaniu od świata, w oderwaniu od przyrody i od świadomości skończonych. Stąd Hegle może powiedzieć: "Logikę trzeba pojmować jako system czystego rozumu, jak królestwo czystej myśli. Królestwem prawda, taka, jaką jest sama w sobie, wolna od wszelkiej zasłony. Dlatego można się też tak wyrazić, że treść jej [Logiki] jest wyłączeniem Boga, jakim on jest w swej wiecznej istocie przed stworzeniem przyrody i ducha skończonego". - Wiekciekawy fakt, że właściwie ta Logika jest teologią w tem znaczeniu, w którym Arystoteles metafizyką swoją nazwał teologią. Pochodzi to stąd, że i u Arystotelesa Logiczne kategorie mają zarazem znaczenie metafizyczne. U Kanta zresztą to samo: |.

Ale nie tylko z metafizyką Logika Hegla jest identyczna, lecz jeszcze z inną gałęzią filozofii, jeśli tak się wolno wyrazić, mianowicie z historią filozofii. Hegel jest tego zdania że między zjawiającymi się kolejno systemami filozoficznymi taki sam stosunek, jak między kolejnymi kategoriami myślenia, między stopniami rozwoju idei logicznej. "Historia filozofii" powiada, że „wykazuje nam w różnych pozornie filozofiach

Wieloletnia Hegla 141 K. Wlasner, 4444VB
różnica czasu nie istnieje, ona jest tarczą bezczasową, wie-
czność tego można kategorycznie uważać za określenie tego co
wieszne, bezwzględne, za określenie Absolutu, Boga. Wiesz ideal
logiczny obejmujący świat Boga samego w sobie, w odwróceniu
od świata, w odwróceniu od przyrody i od świadomości skończono-
wym. Są to Hegla może powiedzieć: "Logikę trzeba rozumieć jako
system samego rozumu, jak królestwo zwierząt myśli. Królestwo
tem dla was, tak, jak jest same w sobie, wolne od wszelkiej
zasady. Dlatego można się tak wyrazić, że jest to: To
taki: | Jest wyznaczeniem Boga, takim on jest w swej wiecznej
istocie przez stworzenie przyrody i ducha skończonego". - Wiesz
ciekawy tekst, że właściwie to Logik jest teologią w tym zna-
czeniu, w którym Arystoteles metafizyką swoją nazwał teolo-
gię. Pochodzi to stąd, że i u Arystoteles Logik jest kategorie
nie są razem znaczenie metafizyczne. | U Kantu trzeba to za-
no: |
Ale nie tylko z metafizyką Logik Hegla jest identyczny,
lecz także z inną gałęzią filozofii, jeśli tak się wolno wy-
razić, mianowicie z historią filozofii. Hegel jest tego zdania
że między zjawiskami się kolejno systemami filozoficznymi
taki sam zjawisk, jak między kolejnymi kategoriami myślenia,
między stopniami rozwoju ideal logiczny. "Historia filozofii"
powiada, że wykazuje nam w różnym porządku filozofian

po części tylko jedną filozofię na różnych stopniach rozwoju, po części zaś wykazuje, że poszczególne zasady, z których każda jest podstawą jakiegoś systemu, są tylko gałęziami jednej i

tej samej całości. Filozofia ostatnia w czasie jest wynikiem wszystkich poprzednich filozofii i musi tedy zawierać w sobie zasady wszystkich tych filozofii; dlatego jest ona, o ile w ogóle jest filozofią, ze wszystkich najbardziej rozwiniętą, najbożatszą, najbardziej konkretną". - Jeszcze wyraźniej myśl

tę wyraża w następujących słowach: "Różne stopnie idei logicznej spotykamy w historii filozofii w postaci występujących kolejno systemów filozoficznych których każde ma za podstawę inne określenie absolutu. ... Stosunek wcześniejszych do późniejszych systemów filozofii jest na ogół taki sam, jak stosunek wcześniejszych stopni idei logicznej do późniejszych, mianowicie jest to stosunek tego rodzaju, że późniejsze zawierają w sobie wcześniejsze jako w nich złożone. Oto jest prawdziwe znaczenie faktu, który się tak często zdarza w dziejach filozofii i tak często bywa mylnie rozumiany, faktu, iż jeden system jest zaprzeczeniem innego, późniejszy zaprzeczeniem wcześniejszego. Gdy mowa o zaprzeczeniu jakiejś filozofii bierzemy to zwykle w znaczeniu wyłącznie abstrakcyjno-negatywnem, tak iż filozofia, której zaprzeczono, w ogóle niema już znaczenia, że jest usunięta i pogrzebana. Gdyby tak było istotnie, studjum historii filozofii trzeba by uważać za rzecz zajęcie nawskróś marne, gdyż studjum to uczyłoby nas, jak to kolejno każdy system filozofii, który wystąpił, spotkał się z zaprzeczeniem. Ale tak samo, jak trzeba przyznać, że każda filozofia spotkała się z zaprzeczeniem, tak także trzeba przyznać, że żadnej filozofii nie zaprzeczono, że żadnej nie można zaprzeczyć." "Historja filozofii nie zajmuje się tedy w swej istotnej treści przeszłością, co zapadło się w przeszłość, lecz z czasem, co wieczne i zawsze terażniejsze; nie jest ona w swych wynikach galerją pomysłów i złudzeń, lecz panteonem postaci boskich. Temi postaciami bożemi są zaś są poszczególne stopnie idei, występujące

kolejno w rozwoju dialektycznym".

ami powinniśmy się zająć, wypracować idealną, wypracowaną
myśl i kierunek, lecz panoszącą postać bóstwa. Temi postaciami
zawsze kierujemy, nie jest ona, w swym wyznaczeniu, galeryą po
czymś, co zapobiega, lecz z czymś, co włącza i
coraz więcej nie zamyka się, lecz w swej fałszywej treści
lozotwórczo nie zaprzeczono, że żadnej nie można zaprzeczyć. "Nie
nie zaprzeczono, lecz jeżeli trzeba przyznać, że żadnej nie
nie tak samo, jak trzeba przyznać, że każda filozofia spotyka
swoją filozofię, którą wyraża, sporadycznie z zaprzeczeniem.
marne, gdyż według nas, jak to kolejno każdy z
historii filozofii trzeba by uważać za naszą najcenniejszą
jest uamienić i porzucić. Gdyby tak było łatwiej, studiując
filozofię, której zaprzeczono, w ogóle nie ma już znaczenia, że
zwykle w znaczeniu wyjątkowo abstrakcyjno-nerwowym, tak iż
zdecyduje o zaprzeczeniu jakiejś filozofii dopiero to
jest zaprzeczeniem innego, ponieważ zaprzeczenie wcale
i tak często bywa wynikiem rozumienia, i tak, iż jeden system
znaje fakt, który się tak często zdarza w dziejach filozofii
swoją wcale nie jako w nich złożone. Oto jest przewidywanie
nie jest to rozumienie tego rodzaju, że podniecając zawiązać w
wzajemnie wypracowywać idealną logikę, do podniecających, mianowicie
systemów filozofii jest na ogół taki sam, jak rozumienie
inne określenie abstrakcji. ... Rozumienie rozumienia do podnieca
kolejno systemów filozoficznych, których każde ma za podstawę
zamiar spotykać w historii filozofii w postaci wypracowywania
tego wypracowania w następstwie składowania: "Różne stopnie idealnej logiki

Kolejno w logicznym przetrzymywaniu

Tej podstawę jakiegoś systemu, są tylko systemami jednej i
po części tylko jedną filozofią na różnym stopniu rozwoju,
filozofia Hegla 142

309 E

Od czegoś więc weźmie Logiak tak pomyś na początek? Od czego
zacznie podawać określenia zasadnicze, kategorie bytu i myśle-
nie zarazem? Tu-trudność-nielada, -dylemat. Nie trudno się domy-
śleć. Przedewszystkiem byt sam trzeba omówić. A omawiając byt,
także pojęcie bytu się omawia. A bliżej: byt czysty. Tylko czy
sty, nieokreślony jeszcze pod żadnym względem byt jest począt-
kiem, który nie wymaga żadnych premis, żadnych uzasadnień. Tak
więc, Nauka o bycie rozpada się na naukę o jakości, o ilości,
o miarze., a rozpoczyna się nauką o bycie bezjakościowym, nie
określonym, o bycie czystym. Pierwszy więc rozdział pierwsze-
go działu |: o jakości:| mówi o bycie. czystym. Rozpada się
zaś na A o bycie, B o nicości, C o powstawaniu.

Otóż pierwsze pojęcie najprostsze, najbardziej o'erwane. "Czy-
sta nieokreśloność i próżnia. Nic nie można sobie w nim wyo-
brazić, - jeżeli tu w ogóle o wyobrażaniu może być mowa - przy-
li jest to właśnie takie czyste, próżne wyobrażanie. Tak samo
nie można w nim nic pomyśleć, czyli jest właśnie tem próżnym
myśleniem. Byt, nieokreślony, pierwotny, bezpośrednio zrozumia-
ny byt jest w istocie niczem, nie mniej ni więcej jak niczem"

30/11

Oo czegoś wieś wemnie Logicz tak powya. Na poszętek? Oo czegoś
 zaczęte podawać określenia zasadnicze, kategorowe były i wysła-
 nie zarzemu? W-~~przeszłość~~-~~przeszłość~~-~~przeszłość~~. Nie trudno się domy-
 śleć. Przedewszystkiem był sam przebieg omówić. A omawiając był,
 także pojęcie było się omawia. A dliżej: był czytelny. Wykro czy-
 ary, nieokreślony jeszcze pod każdym względem był też poszę-
 kiem, który nie wymaga żadnych premis, żadnych zasadniczych. Tak
 więc, nauka o bycie rozpada się na naukę o jakości, o ilości,
 o miarze, a rozpadają się naukę o bycie bezjakościowym, nie-
 określonym, o bycie czytelnym. Pierwszy więc rozdział pierwsze-
 go dzieła: o jakości; mówi o bycie, czytelnym. Rozpada się
 zaś na A o bycie, B o ilości, C o powstawaniu.
 Ooż pierwsze pojęcie na przykładzie, na przykładzie o erwane. "Czy
 sta nieokreśloność i próżnia. Nie można sobie w nim wyc-
 przez, - jeżeli tu w ogóle o wypowiedzianiu może być mowa - przy-
 i jest to właśnie takie czytelne, próżne wypowiedzianie. Tak samo
 nie można w nim nie powyać, czyli jest właśnie ten próżny
 wykładaniem. Był, nieokreślony, pierwotny, bezpośrednio przedmia-
 ny był też w jakości niekiedy, nie miał ni więcej jak niekiedy"

Jak najwyższa ostatnia kategoria zawiera w sobie wszystkie niższe jako czynniki w niej złożone |: aufgehoben :|, tak najniższa zawiera wszystkie następne, wyższe jako zarodki. Faktycznie jest więc ten byt czysty niczem, a byt i ^{niebyt} nic, coś i nic są identyczne, gdyż są wyrazem czystego myślenia w jego formie najprostszej. Byt, to pozytywny wyraz, ^{niebyt} nic, to negatywny wyraz tego samego. Ale coś i nic, byt i niebyt nie tylko identyczne, lecz zarazem różne; byt powiada nam, że czyste myślenie jest, niebyt, że jest ono jeszcze całkiem nierozwinięte i bez treści." Oto mamy pierwszą tezę i antytezę. Teraz zobaczymy jaką syntezę. Otóż synteza bytu i niebytu jest powstawanie. W powstawaniu bowiem zawarte, złożone są momenty bytu i niebytu. Byt stający się jest powstawaniem, ~~byt~~ niebyt powstający jest zaginięciem. "Prawdą bytu i niebytu jest Jedność obu, a tą Jednością jest stawanie się". Znaczący więc: Co zaczyna być, jeszcze nie jest, a przecież już jest, gdyż zaczyna być. Każde stawanie się zawiera równocześnie byt i niebyt tego, co się staje. Otóż według tego schematu idzie cała rzecz dalej. Następuje mianowicie drugi rozdział, mający do czynienia z bytem określonym; |: A :|; das Dasein; ~~będąc określony, jest ogr~~

Jak najwyższe określenie kategorii siebie w sobie wszystkie nie
 są jako zjawiska w niej składowe; i: *entgegen* :|, jak nie-
 różnica swięta wszystkie wszystkie, wyższe jako zarobki. Także
 same jest więc ten był czyny niezmiernie, a był i nie, coś i nie
 są idealizacja, gdyż są wyrazem czystego myślenia w jego for-
 mie *abstrakcyjnej*. Był, to pozytywne wyraz, nie, to nie wyraz
 wyraz tego samego. Ale coś i nie, był i nie był niewyjątkowo iden-
 tyfikacja, lecz wyrazem różnym; był powiada nam, że czyste myśle-
 nie jest, nie było, że jest ono jeszcze czynnikiem niewyjątkowe i
 jest *tragedia*. Oto mamy pierwszą część i analizę. Teraz zobaczymy
 jaka sytuacja. Oraz sytuacja była i nie była jest powstawanie.
 W powstawaniu bowiem swięta, składowe są momenty były i nie by-
 ły był stały się jest powstawaniem, są nie był powstający
 jest zagnięciem. "Przed był i nie był jest jedność obu,
 a są jednością jest stawała się". *Waszy* to więc: Co zaczyna
 być, jeszcze nie jest, a przecież już jest, gdyż zaczyna być.
 Każde stawała się swięta równocześnie był i nie był tego, co
 się staje. Oraz według tego schematu która część była.
 niejedną chwilową drugą rozdzieli, mający do czyszczenia zdy-
 tem określoną; i: A :|: *das Dasein*: *das* określony, jest on-

Filozofia Hegla 145.

następuje rozbiór procesem dialektycznym jakości, skończoności i nieskończoności, jedności i mnogości, ilości i miary. Na tenk kończy się część pierwsza, a następuje druga istocie. Anowu wszystko się rozpada na trzy działy, a każdy dział na 3 poddziały, a każdy poddział na A, B, C. Więc w tej nauce o istocie antytezą pozór; , dalej identyczność, sprzeczność , różnica i racja (poustawa); dalej zjawisko i rzeczywistość , konieczność i przywadość, przyczynowość i wzajemne oddziaływanie. Na t tem druga część się kończy. Trzecia zaczyna od pojęcia, sądu wniosku, prowadzi do kategorii przedmiotowości, które rozwija się dialektycznie jako mechanizm, chemizm i organiczna celowość. Ponad to wznosi się ³ idea w procesie życiowym , którego najwyższą formą ^{idea poznawania} ^{idea moralności} poznawanie i moralność, zakończone w idei absolutnej. Oto całkiem schematyczne streszczenie nietyle samej Logiki, ile spisu rzeczy w niej zawartych |: według Windelbanda, Gesch. d. neueren Philosophie II. str 320 f :| Chcąc dać pełniejszy obraz, miałbym postąpić ytak szczegółowo, jak z pojęciami by tu niebytu i stawania się, gdyż, jak słusznie powiada jednej z historyków filozofii, Windelband |: l.c. :|, "Niepodobna w krótkim przeglądzie odtwarzać przejścia, będące prawdziwą isto-

filozofia Hegla 147.
następuje rozbitor procesem dialektycznym, skłócającą
i nieskończonością, Jedność i m. ogół, ilości i miary. Na ten
konczy się część pierwsza, a następuje druga rozdział. Anon
wszystko się rozpada na trzy części, a każdy z nich na 3 pod-
działy, a każdy poddział na A, B, C. Waga w tej części o rozdziale
najwyżę pozór; dalej identyczność, sprzeczność, różnica i
rozbieżność; dalej zjawisko i rzeczywistość, konieczność
i przydatność, przydatność i waga. Waga oddziaływanie. Na
tem druga część się kończy. Trzecia część o pojęciu, sądu
wiosna, prowadzi do kategorii przedmiotowości, które również
się dialektycznie jako mechanizm, zjawiska i organizacja zjawisk
Ponad to waga się idea w procesie zjawisk, którego najwy-
szę formę poznania i moralność, zakończona w idei absolutnej.
Oto ostatnim najważniejszym zjawiskiem jest samą logiką, i
szła część w niej zawarty: Waga Windałanda, Gesta.
d. nomenon Filozofia II. str. 320 f. : Coś jest pięknie
opusz, w którym postąpił jak szczegółowo, jak z pojęciem by
to nie było i stawia się, gdyż, jak słownie powiada Hegel
zawartyków filozofii, Windałanda : i. c. : "Niekochana w
kroćkim przegładzie obywatel, będąc prawdziwą iaco-

te pęchodu dialektycznego; postęp bowiem całości nie polega ty-
 le na logicznej konieczności, ile raczej na dowolnych koja-
 rzeniach oraz na ciągłym uwzględnianiu tego, że według założenia
 już sama Logika ma zawierać in nuce całkowitą treść wiedzy
 filozoficznej i to w tym samym układzie, jak cały system. Stąd
 wynika dla Hegla konieczność przejść często bardzo sztucznych,
 które można podawać tylko w całości, których niepodobna wyra-
 zić w krótkiej formule. Nadto język Hegla, i tak trudny, wśaś
 nie w tych sferach abstrakcyi gubi się w najciemniejszym zmroku
 Dodaje jednak Windelband: "O ile niepodobna utrzymać kon-
 strukcyi w całości, o tyle przecież nikt z tych, co Logikę zro-
 zumieli, nie mógł zaprzeczyć, że zawiera ona nieskończoną ilość
 najsubtelniejszych zwrotów i genialnych połączeń rzeczy pozor-
 nie często najbardziej różnorodnych, dzięki czemu pada niemal
 wszędzie najniespodzianej światło na różne pola wiedzy ludzkiej
 I w tem właśnie tkwi siła zapła dniająca, z którą Logika ta od-
 działała na inne nauki". - Kto pamięta, cośmy mówili o historii
 filozofii w oświetleniu Hegla, ten to zrozumie i przyzna.
 Nie wdając się więc w dalsze streszczanie Logiki, której tezy

po części jeszcze będziemy musieli omówić w dalszym ciągu, by na
 wiązać do dalszego rozwoju filozoficznego Hegla, idźmy dalej w
 tym rozwoju, który zarazem się łączy z ponowną zmianą w życiu
 Hegla.

Dnia 21. lipca 1816 |: Hayn :| położył datę pod przedmowę dru-
 giego tom Logiki. W przedmowie tej żali się, że zajęcia zawo-
 dowe pozwoliły mu tylko na dorywczą pracę nad nauką, wymaga-
 jącą wysiłku skupionego i jednolitego. Stotnie pragnął się wyr-
 wać z ówczesnego stanowiska. Pragnął zająć katedrę uniwersytec-
 ką. O trzech myślał uniwersytetach. O Erlangen, które to miasto

... Do tego jednak Windeband: "O niepodobnym przywiązaniu Kon-
 nie w tym eterycznym sferach, jak się w najczystszej formie
 się w Królestwie formuje. Mędrość Język Hegla, i tak trudny, więc
 Które można podawać tylko w sąsiedzi, Ktoż niepodobną wy-
 Wytworzył Hegla kontrologię przed tą, która bardzo szkodliwa,
 filozoficzne i to w tym sensie, że Hegla, jak cały system. Jest
 nie Jan same Logika ma zawieszony in nunc zakłócić przez wiedzę
 rzucenie oraz na system uwzględnienia tego, że według założenia
 le na logikę kontrologii, nie rozumie na dowolnym Koj-
 że podoba dialektycznego; postać bowiem sądzić nie polega na-
 nie walczyć się więc w dalsze sprzeczanie Logiki, Której też
 filozofii w oświetleniu Hegla, ten to rozumie i przynaj-
 dalsza na inne nauki". - Kto pamięta, samy mówili o historii
 I w tam właśnie twierdzi się, że Logika, z którą Logika, że od-
 wszedzie na podobieństwo światła na różne pola wiedzy ludzkiej
 nie są to na przykład różnorodnych, dzięki czemu pada niemi-
 na podobieństwo światła i światła, ponieważ przesyła pozor-
 zmieli, nie mógł zaprzeczyć, że zawiera ona nieskończony ilość
 sfer, w sąsiedzi, o tyle przestaje być z tym, co Logikę pro-
 ... Do tego jednak Windeband: "O niepodobnym przywiązaniu Kon-
 nie w tym eterycznym sferach, jak się w najczystszej formie
 się w Królestwie formuje. Mędrość Język Hegla, i tak trudny, więc
 Które można podawać tylko w sąsiedzi, Ktoż niepodobną wy-
 Wytworzył Hegla kontrologię przed tą, która bardzo szkodliwa,
 filozoficzne i to w tym sensie, że Hegla, jak cały system. Jest
 nie Jan same Logika ma zawieszony in nunc zakłócić przez wiedzę
 rzucenie oraz na system uwzględnienia tego, że według założenia
 le na logikę kontrologii, nie rozumie na dowolnym Koj-
 że podoba dialektycznego; postać bowiem sądzić nie polega na-

Data 21. lipca 1816 | Haym : | położył dąb pod przedmową dru-
 giego tom Logiki. W przedmowie też są słowa, że sądzicie, że
 dowe pozwoliły na tylko na dorywać przez dąb naukę, wyobra-
 Jęć wyjątku ekonomicznego i Jednostki. Eteryczne pragnę się wy-
 wać z ówczesnego naukarskiego. Pragnę sądzić Katedrę uniwersyte-
 ką. O trzech myślach uniwersyteckich. O Erlangen, które to mis-

Filozofia Hegla 147.

od 1810 było bawarskiem; w tym samym roku założono uniwersytet berliński. W sprawie Erlangenowskiego korespondował z Niethammerem; ale bezskutecznie. z Berlina lepiej się rzecz przedstawiała, gdyż tam został on w roku 1814 opróżniona się katedra po Fichtem, a rząd pruski nawet zapytywał Hegla, czy czuje się na siłach, po ośmi letniej czynności w rektoracie gimnazjalnym, objąć znów wykłady uniwersyteckie. Był też proponowany przez fakultet. Ale i z tego nic. Trzecim uniwersytetem był heidelberski. Tam już był się zwrócił 11 lat temu w liście do Vossa; ale wtedy powołanym został Fries. Ten obecnie do Jeny się przeniósł Istotnie też otrzymał obecnie Hegel profesurę w Heidelbergu, i wykładał tam przez dwa lata akademickie, 1816/17 i 1817/18. Wykładał bardzo pilnie, po 16 godzin tygodniowo. Rozpoczął wykładem wstępnym 28. października 1816, a przedmiotem wykładów był Logika, metafizyka, prawo-prawy filozofia prawa historia filozofii ;| teraz jeszcze encyklopedia filozofii, antropologia i psychologia, estetyka; sama zaś historia filozofii w jego obecnych wykładach zajmuje więcej miejsca, niż w dawniejszych, Jenajskich.

Wracając tym sposobem w Heidelbergu znów do zawodu nauczyciela

Wracając tym sposobem w Heidelbergu znowu do swobodnego naukowo-
filozoficznego w jego ostatnich wykładach zajmując się w szczególności
filozofii, antropologią i psychologią, estetyką; a także historią
filozofii i literatury filozofii: | tenże wykład encyklopedyczny fi-
lozofii, co w Jenie | Logika, metafizyka, prawo-przebiegi filozofii
dem warty był 28. października 1816, a przedmiotem wykładów było
Klasę bardzo pilnie, po 16 godzin tygodniowo. Rozpoczął wykła-
dy klasę tam przez dwa lata akademickie, 1816/17 i 1817/18. W
Jenach ten wykład obecnie Hegel prowadził w Heidelbergu; i
wtedy powołany został Tübingen. Ten obywatel do Jeny się przemie-
ścił. Tam już był się zwrócił i iar temu w Jenie do Voase; ale
także. Ale i z tego dnia. Tężem uniwersytetem był Heidelberg
odją znowu wykłady uniwersyteckie. Był też proponowany przez
filozofii, po ósmi latach czynności w rektoracie gimnazjalnym,
Tübingen, a tenże wykład nawiązywał Hegel, czy może się na
właściwie, gdyż tam zaczął - w roku 1814 opróżniła się katedra po
marce; ale bezskutecznie. z Berlinu lepiej się rzecz przestara-
berliński. W sprawie Pruskiego Korrespondenta z Niemcami
od 1810 było powołaniem; w tym samym roku założono uniwersytet
filozofii Hegel 147.

akademickiego, wrócił tam też Hegel do innej strony swych dawniejszych zajęć. Iemy, że kwestye polityczne zajmowały go, że w czasach frankfurckich i jenajskich spisywał różne na ten temat refleksye i zastanwiał się nad kwestyami konstytucyi Niemiec i swej ojczyzny wirtemberskiej. Do tego znowu powrócił. Mianowicie uniwersytet heidelberski wyadawał czasopismo p.t.

! : od 1808: | p.t. Die heidelbergischen Jahrbücher der Litteratur" . Hegel już z Norymbergii pisywał tam, a teraz został współredaktorem. Ogłaszał tam recenzye III. tomu dzieł filozofa Jakobiego, a nadto rozprawę polityczną w roku 1817. dotyczącą Württembergię. Mianowicie król Fryderyk I. württemberski ! : od 1806 królestwem : | nadał krajowi swemu 1815 konstytucyę, którą przedłożył sejmowi stanowemu, zwołanemu na mocy dawniejszego ustroju, do przyjęcia. Stany jednak odrzuciły ten projekt konstytucyi, skąd wynikł spór między niemi a królem, który trwał półtora roku. W sporze tym zabrał głos Hegel i stanął po stronie króla, wbrew opinii stanów i wbrew całej niemal opinii publicznej. Rzecz ciekawa, że pobudka do napisania tej apologii projektu konstytucyi wyszła od ministra württemberskiego, który nawet p rzarzykł Heglowi kancelrstwo uniwersytetu w Tübingen. - Ale wróćmy do filozofii Hegla.

Filozofia Hegla 148

Wieloletni profesor Uniwersytetu w Berlinie, Hegel, wchodził tam też Hegel do jednej strony swych daw-
niejszych uczniów, że kwestye polityczne zajmowały go, że
w czasach trybunalskich i jenańskich spisywał różne na ten ce-
lne rozprawy i zwracał się do kwestyami konstytucyjnymi Niem-
iec i swego ojczyzny Württembergiej. Do tego czasu powołał
filozofia uniwersyteckiej Heidelbergkiej wydziału zaszczepiono p. r.
| : w 1808 : | p. r. Die Heidelbergerischen Jahrbücher der Literatur-
tur". Hegel Jan z Württembergiej pisał tam, a nawet został
współredaktorem. Otrzymał tam roczny III. tom dzieł Filozo-
fa Jakobiego, a nadto rozprawy polityczne w roku 1814. dożył
z Württembergiej. Filozofia Król Tyberyj I. Württembergiej :
od 1808 Królestwem : | nadaj Królowi swemu 1815 konstytucyę,
Król przedłożył jednemu stanowemu, zwołanemu na mocy dawniej-
szego ustępu, do przyjęcia. Stanę jednak odrzucił ten pro-
jekt konstytucyjny, gdyż wyniki spor między nim a Królem, który
został później roku. W sporze tym zabrakł Hegel i starał
po stronie Króla, wbrew opinii stanów i wbrew całej niemie-
ckiej publicznosci. Rzecz ciekawa, że podobna do napisania tej
apologii projektu konstytucyjnego wyszła od ministra Württembergiej-
go, który nawet p. r. królewski Heglowi kazał napisać uniwersytecku w

Filozofia Hegla 149.

Od samego początku filozoficznego rozwoju poglądów Hegla wyraźna była tendencja objęcia tymi poglądami wszechświata. Tendencja ta już zaznaczona w pierwszym projekcie systemu, w czasach frankfurckich, albowiem tam już położył podwaliny pod Logikę i metafizykę, dalej pod fizykę czyli filozofię przyrody. Przeniósł się do Jeny, wykładał o prawie przyrodzonym i jak wiemy, najprawdopodobniej dla tych wykładów opracował tam niedrukowaną zresztą rzecz "System moralności" [: 1802:]. Na końcu pobytu w Jenie wykończył fenomenologię, która obejmowała system całej w skróconej formie, pod postacią rozwijającej się coraz wyżej świadomości. Wyszła ona jako system der Wissenschaft I. Teil. Druga część miała obejmować Logikę, filozofię przyrody i filozofię ducha. Ale wiemy, że w Norumbergii wydał Logikę, nie nazywając jej wcale pierwszym działem drugiej części systemu der Wissenschaft. Natomiast występują te trzy działy, t.j. Logika, filozofia przyrody i filozofia ducha obok siebie i po sobie jak tworzące całość działy w jego wykładach gimnazjalnych w Norumbergii na trzecim, najwyższym kursie. Jak już wspomniałem, na pierwszym kursie wykładał tam Naukę o prawach, obowiązkach oraz naukę religii; na drugim kursie fenomenologię i logikę, przy-

filozofii Hegla 143.
Od samego początku filozoficznego, owoju poglądów Hegla wyraża-
na była tendencja objęcia tymi poglądami wszechświata. Tendencja
ta stała się już znaczącą w pierwszym projekcie systemu, w czasie
transkrypcji, odpowiedem tam już położył podwaliny pod logikę i
metafizykę, dalej pod fizykę czyli filozofię przyrody. Przeniesienie
się do języka, wykładu o prawie przyrodzonym i tak wiemy, na-
prowadziła do tych wykładów opracowań tam niedrutowanych
zresztą przez "System metafizyki" i 1802:|. Na końcu był w
Jenie wykonywany fenomenologicznie, która obejmowała system całej
skróconej formie, pod postacią rozwiastanej się coraz wyżej aż
doświadczenia. Wykazano one jako system der Wissenschaft I. Teil.
Druga część miała obejmować Ogólną, filozofię przyrody i filozofię
iż dane. Ale wiemy, że w Normenbergl wykład logikę, nie nastawa-
ła już wcale pierwszym dalszym drugą część systemu der Wis-
senschaft. Natomiast występują te trzy części, 1-3. Logikę,
filozofia przyrody i filozofia ducha obok siebie i po sobie jak
tworzące całość dzieła w jego wykładach gimnazjalnym w Normen-
bergl na przykład, na dwunastym kursie. Jak już wspomnieliśmy, na pierw-
szym kursie wykładu tam naukę o prawach, odpowiedzialności oraz na-
naukę religii; na drugim kursie fenomenologicznie i logikę, przy-

Filozofia Hegla, 150

szem fenomenologia obejmowała według znanego nam planu świadomość w ogóle, samowiedzę i rozum, a Logika naukę o bycie, o istocie i o pojęciu. Na trzecim zaś kursie wykłady obejmowały: Naukę o pojęciu i encyklopedyę filozoficzną. Nauka o pojęciu rozpadała się na naukę o pojęciu |: bis :|, na realizację pojęcia i na naukę o idei, encyklopedyę zaś filozoficzną na Logikę, naukę o przyrodzie i naukę o duchu. Więc mamy już tu, w Norymberdze, znowu cały system w skróceniu, w encyklopedyi |: tu nawiasowo wspominał, co już widoczne, że Logika Hegłowska w jego dziełach się ^{już} trzy razy powtarza: Jako ~~owe przytemowe~~ dzieło wydane 1812-16 w Norymberdze, dalej jako wydany ze skryptów drugą część drugiego kursu, oraz w drugiej części trzeciego kursu; nadto jeszcze w dziele, o którym zaraz będziemy mówić, i to w dwojakiej redakcyiⁱⁿ; to zresztą zgodne z predylekcyą pewną z jaką Hegel Logikę wykładał; ogółem wykładał przez 43 półroczy w swem życiu, a 22 z nich poświęcone Logice, zwykle pod tytułem Logika i Metafizyka:|. Mianowicie w Heidelbergu tendencya do objęcia systemu w całości jeszcze wyraźniej niż przedtem na zewnątrz się ujawniła. Tendencya encyklopedyczna, już w Norymberdze widoczna, teraz skłoniła go do wygłoszenia zaraz w

Wydane 1812-13 w Niemcewiczu, dzieło jako wybitny ze skryptych
działań się przy tym powtarza: Jako owe przytoczone - dzieło
swoje wspomina, że Jan Włodarski, że Logika Heglowa w jego
ziti, znany cały system w skróceniu, w encyklopedyji: tu nawias
naukę o przyrodzie i naukę o duchu. Wiadę namy Jan ten, w Niemcewiczu
nie i na naukę o ideal, encyklopedyji zaś filozoficzną na Logikę,
rozpędzają się na naukę o pojęciu: ||: dla: ||, na realizację poję-
naukę o pojęciu i encyklopedyji filozoficzną. Nauka o pojęciu
stosuje i o pojęciu. Na trzecim zaś końcu wykłady obejmowały:
możę w ogóle, omawiając i rozum, a Logika naukę o bycie, o i-
filozofia Hegla, 180

Filozofia Hegla, 151.

w pierwszym tamże półroczu 1816-17 wykładów p.t. "Encyklopedia nauk filozoficznych". Z tych wykładów wyrosła książka p.t. Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundriss, wydana po raz pierwszy 1817 na wiosnę. Sam jeszcze przygotował do druku dwa dalsze wydania, 1827 i 1830; i w tej encyklopedyi występuje Logika jako część pierwsza w czwartej części. W piątej zaś w zbiorowym wydaniu dzieł, gdzie do owej Logiki z encyklopedyi douwane są uzupełnienia według wykładów Heglowskich. Możemy powiedzieć, że podobnie jak fenomenologia zamyka lub charakteryzuje okres jenajski, Logika norymberska, encyklopedia charakteryzuje okres heidelbergi.

Ta Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundriss jest jedynym dziełem, przez samego Hegla napisanym i wydanym w którym on wyłożył cały system w formie zarysowanej. Z tego powodu dzieło to niesłychanie ważne. Rozpada się na trzy części mianowicie I. Logika, II. Filozofia przyrody, III. Filozofia dydaktyczna. Podział szczegółowy Logiki znamy już; więc-kilka-słów ulega on żadnej zmianie w encyklopedyi. Kilka słów o filozofii przyrody. Jest ona w ogóle najważniejszą częścią całej filozofii Hegla. Hegel popada w swej dążności do paradygmatycznej konstrukcji

... filozofii Hegla, 1811.
w pierwszym tomie porozum 1818-IV wykłada p. r. "Encyklopedia
nauk filozoficznych". A tych wykładów wyłożyła książka p. r. Nauka
Klasznie der philosophischen Wissenschaften im Grundriss, wydała
na po raz pierwszy 1817 na wiosnę. Sam Jassac przygotował do r
grułu dwa dalsze wydania, 1827 i 1830; i w tej encyklopedyi
wypada Logiczna jako część pierwsza w szeregu p. r. W pię-
tej zaś w zbiorowym wydaniu dzieła, gdzie do owej Logiki z deny-
klopedyi doznała się uzupełnienia według wykładów Heglowianin.
możemy powiedzieć, że podobnie jak fenomenologia zamyka lub się
karakteryzuje okres Jenański, Logika norwiderska, encyklopedya
karakteryzuje okres hegelberski.
Ta Encyklopedia der philosophischen Wissenschaften im Grundriss
se jest jednym dziełem, przez samego Hegla napisanym i wydany
w którym on wyłożył cały system w formie systematycznej. A tego p
powodu dzieło to miałyby być ważne. Rozpada się na trzy części
mianowicie I. Logika, II. Filozofia przyrody, III. Filozofia dy-
na. Podział systematyczny Logiki znany już; więc-Kińska-się nie
ege on żadnej zmiany w encyklopedyi. Kilka słów o filozofii He-
glopedyi. Jest ona w ogóle najszerszą częścią filozofii He-
gla. Hegel poprzedza w swej głąbności do porównawczej konceptualny

15/6

w ogromne dowolności. Co jednak pozostaje uwagi bodnem to myśl ewolucyi, w tej filozofii przyrody przebiegająca. Ale ewolucyi całkiem inaczej pojętej, aniżeli przez późniejszą badanie przyrodnicze. Przeciw ewolucyi jako ją pojmują nauka dzisiaj, i jak już przed Heglem i za Hegla niektórzy pojmowali, występuje cał-

kiem stanowczo. Przytoczmy ustęp "Przyrodę trzeba pojmować jako system stopni |; system v. stufen :|, z których jeden wynika z koniecznością z innego, przyczem stopień następny jest prawdą tego stopnia, z którego wynika. ale nie tak, jakoby jeden stopień został w przyrodzie z drugiego wytworzony, lecz ~~w znacze~~ tak, że zostaje wytworzony w wewnętrznej idei, stanowiącej istotę przyrody |; mianowicie przyroda jest ideą in ihrem anderssein:| Metamorfoza przysięguje jedynie pojęciu jako takiemu, albowiem tylko przemiana pojęcia jest rozwojem. ...Było to niezręcznem wyobrażeniem starszych, a także i nowszych filozofów przyrody, że postęp i przejście jednej formy przyrodzonej i sfery przyrody w formę i sferę wyższą uważali za wytwarzanie zewnętrzne i istoty, które jednak, aby je wyjaśnić, usuwano w mroki przeszłości. Od takich mglistych, w gruncie rzeczy zmysłowych wyobrażeń, jakim jest n.p. przedewszystkiem t.zw. wyłanianie się n.p. roślin i zwierząt z wody, a następnie wyłanianie się wyższej zorganizowanej rozwiniętych organizacyi zwierzęcych z niższych itd głębsze rozważanie rzeczy musi się wstrzymywać". |; Encykl. 33 :|.

Więc jasne, o co chodzi. Przyroda nie rozwija się. Ale Filozofia w procesie dyalektycznym rozwija kolejno pojęcia, które odpowiadają poszczególnym formom przyrody. Miejsce ewolucyi bytu konkretnego za pomocą ewolucya pojęć, To całkiem jasne, gdyż, w jej istocie jest pojęciem, jest myślą, jest ideą, jest absolutnym duchem.

Filozofia Hegla 153.

Podział filozofii przyrody wynika też z takiego pojmowania jej istoty, istoty przyrody. Jeżeli jej istotą jest duch, idea, pojęcie, gdyż u Hegla w Logice właśnie pojęcie ma znaczenie podmiotu, a idea jest syntezą podmiotowego i przedmiotowego pojęcia, to oczywiście podział przyrody musi wynikać z podziału pojęcia. Pojęcia zaś albo ogólne, albo szczegółowe, albo jednostkowe. Więc cielesność ogólna, szczegółowa i jednostkowa. Czyli: masa bezkształtna, której jedność i forma leżą poza nią, dalej materia obdarzona szczegółowym kształtem, kształtem immanentnie określonym, na koniec życie. A zatem filozofia przyrody dzieli się na mechanikę, fizykę i organikę. To naturalnie według schematu tezy, abytezy i syntezy. - Mechanika się dzieli: I. Mech. matematyczna, , A. Przestrzeń, B. czas, C. Jedność przestrzeni i czasu, mianowicie "tu" |: jedność des Jetzt und des Ortes" "In dem Hier s ind Gegenwart und Ort, also Raum und Zeit vereinigt". |: Fischer :| - Fizyka II. Mechanika skończona
A. Bezwładność, B. Uderzenie, C. Siadanie. - III. Astronomia:
A. Powszechne ciążenie, B. Prawa Kepplera, C. Totalność systemu słonecznego. - Fizyka dzieli się znowu na I, II, III. Mianowicie

filozofie Hegla 183.
 Podział filozofii przyrody wynika też z takiego podziału, że
 filozofia przyrody, jeżeli jest taka, jest dachem, idea, po-
 że, gdyż u Hegla w Logice wiążąc pojęcie nie oznacza pod-
 miotu, a idea jest syntezą podmiotowego i przedmiotowego poję-
 cia, to oczywiście podział przyrody musi wynikać z podziału po-
 żecia. Pojęcie zaś albo ogólne, albo szczególne, albo jedno-
 kowe. Więc ideałość ogólna, szczególna i jednostkowa. Czy-
 li: masa bezkierunkowa, której jednostki i formy są poza nią,
 dalej materia ogólna szczególna kierunkowa, kierunkowa ma-
 teria kierunkowa, kierunkowa życia. A zatem filozofia przyrody
 dzieli się na mechaniczną, fizyczną i organiczną. To naturalnie według
 schematu tezy, antytezy i syntezy. - Mechanika się dzieli: I.
 mechan. matematyczna, A. Przestrzeń, B. czas, C. Jedność prze-
 stężeni i czasu, mianowicie "ort" i "jedność des ortes und des
 Ortes" "In dem Hier a ind Gegenwart und Ort, also Raum und Zeit
 Zeit vereinigt". II. Fizyka II. Mechanika ekonomiczna
 A. Bezładność, B. Uładność, C. Świadomość. - III. Astronomia:
 A. Powstanie układu, B. Prawa Keplera, C. Totalność systemu
 słonecznego. - Fizyka dzieli się znowu na I, II, III. Mianowicie

Filozofia Hegla, 154.

Fizyka ogólnej indywidualności, II. Fizyka szczegółowej indywidualności i III. Fizyka totalnej indywidualności. Pierwszy na ABC, drugi na ABCD, trzeci na ABC.- Organika także na I, II, III Mianowicie I. Organizm ziemi A. Historia ziemi, B. Geologia, C. Życie ziemi. -II. Roślina A. Proces kształtowania się rośliny, B. Proces asymilacji [; odżywiania :], C. Proces rozmnażania. - III. Zwierzę. ZA. Kształtowanie się zwierzęcia, B. Asymilacja, C. Rozmnażanie. Oto ogólny schemat.

Wkraczamy teraz w część trzecią Encyklopedyi nauk filozoficznych w zarysie. Część pierwsza, Logika, traktowała o duchualności idei absolutnej, in ihrem an sich sein. Filozofia przyrody o idei albo duchu in seinem anderssein, a teraz filozofia duchna traktuje o duchu in seinem Fürsichsein, o idei, która wyszedłszy z siebie i do siebie powróciwszy sama się sobie uświadomiła. [; Windelband do pomocy ^{tu} tutaj wzięty, l. 3. pg. 325 :| Otóż ta trzecia część systemu encyklopedycznego najdalej i najsilniej wpływem swym sięga. Tutaj też podział trójstopniowy najkonsekwentniej przeprowadzony i najmniej rażący, gdyż najlepiej akomoduje się rzeczywistości. Otóż ta filozofia duchna na następujące trzy główne części się rozpada:

Filozofia Hegla, 155.

I. Duch podmiotowy, II. Duch przedmiotowy, III. Duch absolutny
I i II często razem jako nauka o duchu skończonym a III jako
nauka o duchu nieskończonym się wymienia. Znaczenie tych trzech
napisów następujące: Duch podmiotowy to duch indywidualny,
jednostkowy. Duch przedmiotowy, to duch ogólny, to co nazywa
my duchem czasu, duchem pewnych instytucji, duchem narodu,
społeczeństwa |: dusza narodu polskiego ~~z~~ duch polski w
odróżnieniu od ducha n.p. niemieckiego; otóż Hegel rozszerza
to pojęcie tak, że obejmuje ducha ogólnoludzkiego :|. Duch
absolutny, to duch boski. - Więc nauka o duchu podmiotowym
obejmuje to, co dzisiaj się zwykle nazywa psychologią. Tylko
że Hegel nazwę tę dla pewnej części nauki o duchu podmiotowym
zastrzega. Mianowicie nauka o duchu podmiotowym rozpada się
na trzy rozdziały: A. Antropologię, B. Fenomenologię ducha i
C. Psychologię. Zadaniem nauki o duchu podmiotowym jest bowiem
wykazanie rozwoju duszy ludzkiej w Jedność e od samego jej
bytu zarodkowego aż do najwyższego jej punktu, gdzie zaczyna
sobie uświadamiać swą przynależność do ducha przedmiotowego.
Dlatego więc w Antropologii dusza występuje jako pierwiastek
życia w znaczeniu Arystotelesa, więc a jako t dusza przyrodzona

Wzrost i rozwój, 187.
I. Duch podmiotowy, II. Duch przedmiotowy, III. Duch absolutny
I i II są to rzeczy jakoby nauka o duchu ekonomicznym a III jakoby
nauka o duchu nieskoczonym się wymiaru. Wzrost i rozwój tych trzech
napięć następujące: Duch podmiotowy to duch indywidualny,
Jednostkowy. Duch przedmiotowy, to duch ogólny, to co nazywa
my duchem znanym, duchem pewnym i stałym, duchem w sobie,
spółczesny jest: Duch przedmiotowy polskiego: Duch polski w
organizacji od czasu R. P. niemieckiego; ogólny Hegel rozstrze
to pojęcie tak, że obejmując ducha ogólnopolskiego: Duch
absolutny, to duch boski. - Więc nauka o duchu podmiotowym
obejmując to, co dotychczas się zwykło nazywa psychologią. Tylko
za Hegel nazwę tę dla pewnej części nauki o duchu podmiotowym
zastępuje. Wzrost i rozwój nauki o duchu podmiotowym rozpada się
na trzy rozdziały: A. Antropologię, B. Fenomenologię ducha i
C. Psychologię. Wzrost i rozwój nauki o duchu podmiotowym jest bowiem
wzrost i rozwój ducha ludzkiego w jednostce a od samego jej
jako zarodkowego aż do najwyższego jej punktu, gdzie zaczyna
się odziedziczenie swę przynależność do ducha przedmiotowego.
Dlatego więc w Antropologii ducha występuje jako pierwszeństwo
związku w znaczeniu Antropologii, więc i jako i ducha przyrodzone

Filozofia Hegla 156) b. jako dusza czująca, c. jako dusza rzeczywista
dzięki temu że zaczynają się w niej procesy poznawcze. Na-
stępuje teraz Fenomenologia, która, jak wiemy, właśnie pozna-
wanie czyli wiedzę rozwija od najniższego jej stopnia do naj-
wyższego i która tutaj otrzymuje zupełnie inne miejsce a-
niżeli w dawniejszej formie systemu. Tu wcielona w całość,
a nie jako wstęp do całości. Obejmuje a. świadomość, b. samo-
wiedzę, c. rozum. | - Potem następuje ^{a c}psychologia, znowu z
trzema działami: a. Rozum teoretyczny, b. praktyczny, c.
jako syntezę obu rozum wolny, der freie Geist, polegający na
tem, że świadoma wolna wola jako synteza rozumu teoretycznego
i praktycznego postrzuwa się jako rozum stojący ponad indywidu-
alnością, jako rozum rodzajowy czyli gatunkowy ludzkości. Wię-
cież tym sposobem do ducha przedmiotowego rzecz dochodzi.

Jeżeli przedmiotem nauki o duchu podmiotowym to, co dziś
nazywamy psychologią, o przedmiotem nauki o duchu przedmioto-
wym to, co dzisiaj nazywamy filozofią społeczeństwa, albo też
socjologią, a to w znaczeniu najobszerniejszem. Może jeszcze
lepiej to, co obejmuje Wundt pod nazwą psychologii ludów
Völkerpsychologie, albo jeszcze lepiej to, co nazywają niektó-
rzy, jak Eulenburg, psychologią zbiorową, społeczną. Miano-

filozofia Hegla: 1783, b. Jako druga grupa, z jako druga przekazywała
działki tem, na których się w niej, osoby poznawane. Na-
stępuje tenz. fenomenologia, która, jak wiemy, właśnie pozna-
wanie czyli wiedzę tworzą od naturalnego tej stopnia do naj-
wyższego i która jest, otrzymuje zupełnie inne miejsce a-
niżeli w dawniejszej formie systemu. To właśnie w zakresie,
a nie jako warunek do zafekt. Obejmuje a. świadomość, b. samo-
wiedzę, a. rozum. - Potem następuje psychologia, znana z
tyma działami: a. Rozum teoretyczny, b. praktyczny, c.
Jako synonim od rozum wolny, ten trzeci dział, polegający na
tem, że świadomość wolna jako synonim rozum teoretycznego
i praktycznego poznawa się jako rozum stopniowy ponad indywidu-
alność, jako rozum rozumowy czyli gatunkowy ludzkości. Wła-
ściwie tym sposobem do czasu przedmiotowego rzecz dochodzi.
Właściwi przedmiotem nauki o daną podmiotowym to, co dzie-
niemy psychologii, o przedmiotem nauki o daną przedmiot
wym to, co dzieła, nazwy filozofii społeczeństwa, albo też
socjologii, a to w znaczeniu najobszerszym. I tak jest
lepiej to, co obejmuje Wundt pod nazwą psychologia ludów
Wolkepsychologii, albo jest to, co nazwy się nieko-
ny, jak Eulenburg, psychologia zionow, społeczeństwa. Miano-

3/12

obejmuje nauka o duchu przedmiotowym wszystkie urządzenia i instytucje i objawy zbiorowego życia duchowego; wyjaśnia formy, w które wciela się duch i rozum ludzki w życiu zbiorowym. Otóż ta nauka o duchu przedmiotowym rozpada się znowu na A, B, C. Najniższą bowiem formą, w którą się wciela duch zbiorowy ludzkości jest prawo przyrodzone. Określa ono te zewnętrzne formy pożycia spólnego, które są jego niezbędny, warunkiem, są podstawą pożycia duchów, przeznaczonych do wolności. Obejmują one trzy formy czyli stopnie: a. własność, b. umowę, c. karę. - Kara jest bowiem syntezą prawa i bezprawia, powstaje, gdy negację prawa czyli bezprawie znowu się neguje. Kara jest więc tryumfem prawa nad bezprawiem. - To wszystko w obrębie praw przyrodzonego, gdyż jeszcze nie tu miejsce na prawo, ustanowione przez państwo. Ale to prawo przyrodzone tylko zewnętrzną formą pożycia wspólnego; stosując się do prawa przyrodzonego jednostka postępuje dopiero legalnie, w myśl pojęcia Kantowskiego. Antytezą legalności jest moralność. Ona jako B. traktuje o wewnętrznych formach ducha przedmiotowego, omawia więc te funkcje ducha przedmiotowego, dzięki którym ten-

omawia więc te trudne dla podmiotu, dzięki którym ten
B. traktuje o wewnętrznych formach prawa przedmiotowego,
Kantowskiego. Analizę jest moralność. Ona jako
tegoż Jednostka powstaje dopiero później, w myśl pojęcia
trudną formę prawa wspólnego; stosując się do prawa przyro-
dzonego przez państwo. Ale to prawo przyrodzone tylko służy
prawo przyrodzone, gdyż jest nie tu miejsce na prawo, u-
więc tymczasem prawo nad bezpieczeństwo. - To wszystko w określe-
niu negatywne prawa czyli bezpieczeństwo znów się neguje. Kara jest
Kara. - Kara jest bowiem służyć prawu i bezpieczeństwu, powstaje,
musi one przy formę czyli służyć: a. własność, b. umowa, c.
a) podaje prawa daną, przeznaczoną do wolności. Obe-
trudniając powiem formę, w której się zawiera daną służyć
za prawa o daną przedmiotowym rozpad się znów na A. II. III.
W której zawiera się daną i formę ludzki w życiu służyć. Obe-
służuje i służyć służyć życia danego; wytężania formy,
Kantowskiego Hegla, 177

ze podporządkowuje się duchowi przedmiotowemu. Więc tutaj to, co zwykle jako etyka bywa traktowane. Atem a. zamiar, b. intencja i dobre zadowolenie wewnętrzne | das Wohl :|, c. Dobre i złe. - - Wszelako dopełnieniem istoty ducha przedmiotowego jest dopiero zupełna zgodność i harmonia legalności i moralności, prawa i etyki, czyli to, co nazywa Hegel die ^{etyka} ~~Sittlichkeit~~ to odpowiedniego wyrazu. C. Sittlichkeit. Na to niemamy odpowiedniego wyrazu, gdyż obyczajność n.p. mówi czymś innym. Nie wolno też tłumaczyć przez moralność, bo to dał czegoś innego właśnie było potrzebem. Najlepiej może mówić -"etyczność". Obejmuje więc etyczność wszystkie formy życia i urządzenia społeczne, które urzeczywistniają i objawiają rozum ludzkości jako gatunku w zewnętrznych formach życia, które więc współistnienie ludzi opierają na podstawach moralnych, opierając je na panowaniu rozumu ogólnoludzkiego we wszystkich organizacjach społecznych. To C. obejmuje następujące formy: AA. Rodzina, jako podstawną formę w tej kategorii, w czym zawarte małżeństwo, dziedzictwo i wychowanie potomstwa. Jako BB. Społeczeństwo, obejmujące sposoby zaspakajania potrzeb życiowych, co tylko w społeczeństwie możebnem, a dalej wykonywanie prawa, oraz funkcję policyi i korporacyi.

Dokonywa się zaś etyczną i urzeczywistnia idea etyczna w Państwie. CDlatego CCI obejmuje naukę o Państwie. Tu znowu występuje Jas o, który tylekrotnie zaznaczali, zależność Hegla w posługach etyczno-politycznych od filozofów starożytnych, Platona i Arystotelesa. I dla nich najważniejsze adania państwa były etycznymi; starożytni bowiem dopiero w życiu państwowem upatrywali zogniskowanie istotnych interesów Jednostki. Starożytność klasyczna był w swej istocie antyindywidualistyczna. Tak samo u Hegla. W Państwie cała praca kulturalna ludzkości się koncentruje, w państwie znajduje wyraz zewn. duch ogólny, duch przedmiotowy. Stąd u Hegla ten szacunek całkiem szczery dla form państwowych, wynikających z procesu rozwoju politycznego stąd jego tendencje antyrewolucyjne i konserwatywne. Nie znaaczy to, by był przeciwny wszelkim zmianom, by dany w danej chwili system polityczny uważał za jedynie zbawienny. Takie skrajne tłumaczenie zdania: "szystko co jest, jest rozumne", znajdującego się we wstępie do jego filozofii prawa, tylko przeciwnicy mu podsuwali, nie znający jego zasadniczych poglądów. Wszak rozum u Hegla y ustawicznie dokonywa ewolucyi w znaczeniu

Ważak rozum u Hegla y starwizanie dokonywa ewolucyj w znaczeniu
niezależnym od Hegla, nie znajdując jego zasadniczych podjęć.
Jeszcze się we wstępie do jego filozofii prawa, tylko przeciw-
nie rozumienie zdania: "zaprządko do jest, jest rozumne", znajdu-
je system polityczny uważa za jedynie zdawiany. Takie skraj-
ne są, by być precyzyjny wszelkim znaczeniem, by dany w danej słu-
żbę jego tendencje autorytaryjne i konserwatywne. Nie zna-
form państwowy, wynikający z procesu rozwoju filozoficznego
przedmiotowy. Śledź u Hegla ten aspekt zaskakującym szary dla
koncentracje, w państwie znajdując wyraz zwan. duch ogólny, duch
sam u Hegla. W państwie sąca przez kulturowa ludzkości się
ność klasyczna był w swej fazie autorytaryzmu. Tak
partyzant i zogniskowanie istoty interesów Jednaki. Staroży-
tęły etycznie; starożytni bowiem dopiero w życiu państwowem u-
Pletona i Arystotelesa. I dla nich najwłaściwie zdania państwa
pojęć dawa etyczne-polityczny od filozofów starożytnych,
Je zaś o, ogólny rytmicznie zaszczepi, zależność Hegla w

Filozofia Hegla, 160. Windeiband 13.

procesu dyalektycznego; Hegel zwalczał rewolucyę, lecz nie zwalczał rozumnych, t.j. nawiązujących do przeszłości i tradycyi i ostrożnie postępujących reform. Sądził tylko, że dowolnymi przewrotami, czy to z góry, czy z dołu rozpoczętymi, do niczego rozumnego się nie dojdzie. Konieczności procesu rozwojowego, historycznego żadna wola jednostki lub tłumu nie przełamie i nie zwalczy. Nauka o państwie na trzy części się rozpada: Alpha: Prawo państwowe wewnętrzne: Inneres Staatsrecht, t.j. nauka o formach rządu, o konstytucyi. Beta Zeww. prawo państwowe, Aesseres Staatsrecht. zajmuje się stosunkami, wynikającymi z tego, że każde państwo jako jednostka staje wobec innych państw jako takich samych jednostek. I: Prawo międzynarodowe :|. Ale i jedno i drugie są tylko momentami w rozwoju ogólnej idei ducha, t.j. historii powszechnej. Dlatego Gamma Historja powszechna. Weltgeschichte. Albowiem istotne urzeczywistnienie ducha przedmiotowego nie jest dane w tem lub owem państwie, w tej lub owej chwili, lecz w całokształcie historycznego rozwoju wszystk on państw. Dlatego właśnie łączy się z nauką o państwie jego filozofia historyi, o czem jeszcze

filozofia Hegla, 180. Wiedeń 18.

proces dystrybucyjny; Hegel uważa, że nie
zależy od innych, t.j. niezależny od przeszłości i
długo i ostro nie postępujących reform. Sądzisz tylko, że do-
wolnie przewrotami, czy to z góry, czy z dołu rozpoczyna
do nowego rozumienia się nie dochodzi. Konieczności proces
rozwojowego, historycznego i tak wola jedności lub formu nie
przełamie i nie zwalczy. Nauka o państwie na trzy części się
rozpada: Alpha: Prawo państwowe wewnętrzne; Inneres Staats-
recht, t.j. nauka o formach rządu, o konstytucji. Beta: Nauka
prawo państwowe, Aussenes Staatsrecht. Zanim się skończy-
kami, wynikającymi z tego, że każde państwo jako jednostka sta-
je wobec innych państw jako takich samych i do siebie. I: Prawo
międzynarodowe: I. Ale i jedno i drugie są tylko momentami w
rozwoju ogólnej idei państwa, t.j. historyi państwa. Dla
go Gamma: Historia państwa. Weiterentwicklung. Albowiem istota
przezwyciężenie ducha przedmiotowego nie jest dane w tym lub
owem państwie, w tej lub owej chwili, jest w zależności od
historycznego rozwoju państwa. Dlatego właśnie historyi
się z nauką o państwie jego filozofia historyi, o czym jasno

Maturo Filozofia Hegla, 161.

3/7

pomówimy. | W encyklopedyi bowiem są tylko zapowiedzi tej filozofii historii; wykończona dopiero w wykładach berlińskich.

III Synteza ducha podmiotowego i przedmiotowego jest duch absolutny, Bóg. Albowiem duch boski zarówno w indywidualach jak w społeczeństwach się objawia, duch boski jest duchem który po u-zewnętrznieniu się w przyrodzie sam się sobie w całości uświad-
uami i tym sposobem do siebie powraca. Otóż znowu w trzech formach objawia się duch absolutny: W sztuce, w objawionej religii i w filozofii. W sztuce jako wyobrażenie, w religii jako przedstawienie, w filozofii jako pojęcie. Życie artystyczne, religijne, filozoficzne są trzema kształtami, w które żyje ta sama istota zasad, a duch absolutny. A. Sztuka.

Piękno jest wyobrażeniem ducha absolutnego pod postacią zmysłowego zjawiska. Otóż ta Jedność idei i zjawiska ma trzy formy: a. symboliczną, pozwalającą się zaledwie domyśleć idei w zjawisku, b. klasyczną, dającą ową Jedność w sposób całkiem naiwny, c. romantyczną, wyrównującą świadomie przeciwieństwo idei i zjawiska. |: To wszystko filozofię romantyczną przypomina, która znowu w swych zasadach oparta na poglądach Schillera

Wskazanie 2/3

Filozofia Hegla, 181.

Pomówimy. W encyklopedyi powiem się tylko odpowiedzi tej filo-
 zofii historii; wykonana gopiero w wykładach berlińskich.
 Zwrócić uwagę na podmiotowego i przedmiotowego jest dach spao-
 lony, kóg. Albowiem dach poeki zarówno w indywidualach jak w sp-
 zeznawaniu się objawia, dach poeki jest dachem który po u-
 zewnętrznieniu się w przyrodzie sam się samie w ogólności uawia
 uami i tym sposobem do siebie powraca. Ojciec znów w przes-
 wianach objawia się dach spaołowy: W sztuce, w objawionej re-
 ligii i w filozofii. W sztuce jako wyobrażenie, w religii
 jako przedstawienie, w filozofii jako pojęcie. Wyjaśnienie
 sztuczne, religijne, filozoficzne są trzema kategoriami, w któ-
 ry żyje ta sama istota, dach spaołowy. A. Szuka.
 Piękno jest wyobrażeniem dach spaołowego pod postacią wy-
 stowego zjawiska. Ojciec ta Jedność idei i zjawiska ma trzy for-
 my: a. symbolizacja, pozwalająca się zjawisku domyśleć idei w
 zjawisku, b. klasycyzacja, dająca ową Jedność w sposób czystym
 naturalny, c. romantyzacja, wyrównująca dach spaołowe przeciwstaw-
 idei i zjawiska. To wszystko filozofie postrzegają przy pomocy
 na, która znów w swym zeznaniu opiera na podjęciu sensu

Filozofia Hegla, 162.

B. Religia. Istotą jej przedstawienie ducha absolutnego. W encyklopedyi znowu te rzeczy traktowane dość skąpo, zaledwie 2 kartki na to przypadają, i znowu w berlińskich wykładach obszerniej. To samo o C. Filozofii. Wiemy już, czym jest filozofia, jest pojęciem ducha absolutnego, tak jak sztuka jego wyobrażeniem, a religia jego przedstawieniem. Wiemy też, jak Hegel pojmował stosunek filozofii i jej rozwoju do Kategorii logicznych i do rozwoju ludzkości duchowego w ogóle; wykończył te myśli dopiero w Berlinie.

Nim się jednak zwrócimy z nim do Berlina, jeszcze słów kilka o całości encyklopedyi. Powiedziałem już, że to Jedyny wyraz całości kształtu poglądów Hegla. A zarazem ostatni wyraz. W szczególach, w logice n.p. Jeszcze później modyfikacye, a także szersze wykończenie partyi dopiero co wspomnianych, ale całość teraz osiągnięta. A co najbardziej obok takiego systemu, którego od czasów Arystotelesa nie widziano, budziło podziw, to ona architektoniczność. Nie wiem, czy racye mają ci, którzy powiastają, że ośmioletni pobyt Hegla w Norymbergii wzbudził w nim zmysł architektoniczny; może się to przyczyni-

Wieloletnia Hegla, 183.
H. Religia, lata 1830, przedawanie absolutnego. W
e wykropki znów te rzeczy praktyczne dość skopo, zaledwie 8
z kartki na to przypada, i znów w Berlinie tych wykładał
opasznie. To samo o C. Filozofii. Wiemy już, czym jest fi-
lozofia, jest pojęciem ducia absolutnego, tak jak sztuka jego
wyobrażenia, a religia jego przedstawianiem. Wiemy też, jak
Hegel podawał słownik Filozofii i jej rozwoju do Kategorii
logizacji i do rozwoju ludzkości ducowego w 60; wykro-
czył te myśli dopiero w Berlinie.
nim się jednak zwrócimy z nim do Berlina, jeszcze się kilka
o jakości encyklopedii. Powiedzieliśmy już, że to jedyny wy-
raz całością pojęć Hegla. A zresztą cała jego wyraz. W
szereżach, w logice n.p. jeszcze później modyfikacje,
także jeszcze wykonanie parły dopiero do wspomnianych, się
całość przez osiągnięta. A co najbardziej opok takiego syste-
mu, którego od czasu Arystotelesa nie widziano, budzilo
podziw, to cała strukturalność. Nie wiem, czy może być
si, który powie już, że ośmielono podję Hegla w Niemczech
wzrost w nim myślenia strukturalnego; może się to przyzna-

Filozofia Hegla, 163.

To, ale faktem jest, że ta budowa wzbudziła podziw także u tych, co nie umieli pojąć wszy stich szczegółów. (: Hayn, 340)

I w ógóle w Heidelbergu zaczął xcoraz bardziej zwracać uwagę na siebie, i jako profesor, i jako autor encyklopedyi. Zaczynali się zgłaszać do niego ludzie, żądni prawdziwej filozofii a wśród nich nie brało n.p. Wiktora Cousin, ur 1792, który będąc podówczas profesorem w Paryżu, podróżował 1817 po Niemczech i wtedy odszukał Hegla w Heidelbergu. Został za pierwszym razem w lipcu 1817 kilka godzin u Cousina^{Hegla}, a wrócił w jesieni tegoż roku do Heidelbergu na cały miesiąc. To powstały zawiązki wpływu, który Hegel wywarł na Cousina, to początek wprowadzenie filozofii Heglowskiej przez Cousina, w formie nieco zmienionej do Francyi. Z samym Heglem pozostawał Cousin aż do końca życia w żywej wymianie listów.
(Wojniak w Berlinie go odwiedził)

W Heidelbergu także początki tego, co się nazywa szkołą Heglowską. Tam wśród uczniów Jego późniejsi przedstawiciele tej filozofii na katedrach uniwersyteckich. 1. Fryderyk Wilhelm Hinrichs z Oldenburgu, już w Jenie Hegla słuchał, potem w Heidelbergu, i w roku 1819 tamże się habilitował; został profesorem w Wrocławiu i potem w Halli, gdzie 1861 umarł. 2. Karol Daub,

W Wrocławiu i potem w Halle, gdzie 1881 umarł. S. Karol Drob-
heider, i w roku 1819 tamże się nadzorował; został profesorem
Halle z Oidemburgu, już w Halle Hegel zaczął, potem w Hal-
le z Halle na katedrę uniwersytecką. I. Trybnyk Wilhelm
Hegel. Tem wódcę uczniów jego pódnieł przedawanie tej fi-
lozofii. W Heidelbergu także pozostali tego, co się nazwa szkoła Heglo-
wską. Hegel zmarł 1841 w Halle, gdzie był w końcu życia w wykładach i pód-
nieł. Z samym Heglem
formie nieco zmienionej go pódnieł, do Halle, do Halle Hegel
pozostawiał Hegla i Heglowa przez Hegla, w
wtedy zawiązał wpływ, który Hegel wywarł na Hegla, co
w Halle roku do Heidelbergu na cały miesiąc. To po-
wstał razem w Halle 1814 kilka godzin u Hegla, a wrócił
czasu i węd u Hegla w Heidelbergu. Został za pier-
wszą pódnieł profesorem w Halle, pódnieł 1814 po Niem-
a wódcę nie pódnieł n.p. Wiktora Cousina, nr 1792, który
na siebie, i jako profesor, i jako autor nauki Hegla. Został
i w Halle w Heidelbergu zaczął Hegla pódnieł Hegla
to, ale Hegel jest, że to pódnieł Hegla pódnieł Hegla u
Filozofia Hegla, 183.

Filozofia Hegla, 164.

znacznie od Hegla starszym był profesorem teologii, gdy Hegel do Heidelbergu przybył. Zrazu pod wpływem Kanta, potem Schellinga, po przybyciu Hegla do Heidelbergu jego filozofia się przejął i w tym duchu też dalej wykładał potem i pisał .

Rozgłos Hegla sprawił, że teraz został powołany do Berlina. Już 1816 o nim tam myślano, nawet minister pruski był do niego pisał, ale wówczas nic z tego. Teraz ponownie, bardzo poważne wezwanie: w jesieni 1818: Istotnie też Hegel rozpoczął działalność jako profesor w Berlinie wykładem wstępnym 22. października 1818. To powołanie do Berlina miało motywów nie tylko naukowych, lecz także politycznych. W Niemczech obecnie jak w całej Europie czas reakcji, zwanej restauracją. Ale dążności wolnościowe, zwłaszcza przez młodzież pielęgnowane, nie znikły. Wszak ta młodzież była się zorganizowała w walce przeciw Napoleonowi, i zbudzony raz zapal nie usatawał. W roku 1817 300 rocznica reformacji na zamku Wartburg. Wiele młodzieży akademickiej całych Niemiec. Pangermanizm. W rok potem powstał Burschenschaft. Mi istrowie palomias, rzady staraja sie stur dzie, zly d Gdn Raropy, Meesterlich w Akwiskeranie, w Karsibadz

Filozofia Hegla, 184.
znaczenie dla Hegla starzym był prof. teologii, Gey Hegel
do Heidelbergu przybył. Ziem pod wpływem Kanta, potem Schel-
linga, po przybyciu Hegla do Heidelbergu jego filozofia sta-
ła się i w tym duchu też dalej wykładał potem i pisał.
Rozgłoszono Hegla w Berlinie, że teraz został powołany do Berlina.
Już 1810 o tym zamysłano, nawet minister przeniósł go do nie-
go pisał, ale wówczas nie z tego. Teraz ponownie, bardzo po-
ważnie wzywano: w październiku 1818: [Leczenie] z Hegel rozpo-
czął działalność jako prof. sor. w Berlinie wykładał war-
szawę 22. października 1818. To powołanie do Berlina miało motyw
nie tylko naukowe, lecz także polityczne. W Niemczech obecnie
tak w całej Europie zaszła reakcja, zwana restauracją. Ale dla
naszej wolności, zwłaszcza przez wywołanie dyktando, nie
zauważamy. Wszakże miało być się zorganizować w wielu prze-
ciwnie Napoleonomi, i zbudowywać kapłanów nie ustawał. W roku
1814 300 rocznica reformacji na zamku Wartburg. Wiele miało być
akademickiej szlachy Niemiec. Pantermanizm. W rok potem powstał
purytaniezizm, i miłostki paromistrz, przybył do Berlina
został, i w Berlinie, w Berlinie, w Berlinie, w Berlinie

Filozofia Hegla, 165

miś, zjazd w Akwisgranie, w Karolowicach, w Metternichach jako zły duch, który reżyseruje. Otóż przeciwko wszelkiemu rewolucyjnym zapędom i zakusom i marzeniom filozofia Hegla wydawała się najlepszym antydotum. Wszak już w w kładzie wstępnym w Heidelbergu w roku 1816 Hegel wchwalał państwo pruskie, iż opiera się ono na duchu, na inteligencji, na idei; w encyklopedyi nauk filoz. w zarysie dowodził, że rewolucye są czemś szkodliwym i przeciwnym rozumowi, gdyż przełamują rozumowy bieg rozwojowy, ujęty w prawa procesu dialektycznego; wszak w tej samej encyklopedyi uczył, jak pojmować, to co jest, jak objaw rozumu bezwzględnego. Ta filozofia mogła się Prusom bardzo przydać i istotnie się przydała, zwłaszcza gdy Hegel w Berlinie tę jej przydatność jeszcze silniej zaakcentował.

W Berlinie wykładał Hegel od jesieni 1818 do jesieni, ¹⁸³¹ r. 1831 przez 26 półroczy; wykładał tygodniowo po 10 godzin; zwykle dwa kolegia po 5. Obok kolegów dawniejszych tutaj były nowe, po raz pierwszy w Berlinie wygłaszane. |: Filozofia religii w lecie 1821, filozofia historyi, zima 1822; o dowodach istnienia Boga lato 1829 :|

Filozofia Hegla, 166

Każdy z uniwersytetów, na których działał Hegle, w życiu Jego związany z jednym dziełem: Jena fenomenologia, Norymburgia Wiss. der Logik, Heidelberg Encyklopedia, a w Berlinie: "Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse. Berlin 1821. |: dzieło napisane do lata ^{ok. 1820} :|. Jest ono rozprawieniem myśli, Już w wykładzie wstępnym zaznaczonych, myśli pokrewieństwa państwowości pruskiej i filozofii heglowskiej; dzieło to sprawiło, że filozofia Hegla posiada charakter pruskiego państwowego. |Przedmowa do filozofii prawa jest pod tym względem ciekawa a zarazem smutna. Jest ona w formie naukowej uzasadnieniem i u systemu policyjnego ówczesnych rządów pruskimi europejskimi. Zwalcza wszelkie kierunki wolnościowe. Uosabia te kierunki (dla Hegla) zgodne filozofa Jakób Fryderyk Fries, ur. 1773, um. 1843; główna działalność Jego w Jene przypada, jest autorem dzieła "Vom deutschen Bund und der deutschen Staatsverfassung" z 1817, był jednym z mówców i przewodców młodzieży na uroczystości jubileuszowej na zamku Wartburg. Utra-

677

Philosophie Hegels, 1868
Książka o wykładach, na których Hegel, w 1818
stał się ważnym z jednego powodu: jego fenomenologia, Norma-
logia, Wiedza, der Logik, Heidelberger Enzyklopedya, a w Berlinie:
"Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und
Staatswissenschaft im Grundrisse. Berlin 1821. | : dzieło napisane
w roku 1820 : | . Jest ono rozprawdaniem myśli, już w wy-
kładach wziętym za punkt wyjścia, myśli porównawczej państwowej-
ści praktycznej i filozofii negatywnej; dzieło to sprawiło, że
filozofia Hegla posiada dokument swego charakteru praktycz-
nego państwowego. Przedmowa do filozofii prawa jest pod tym wzglę-
dem ciekawa a zarazem smutna. Jest ona w formie naukowej, usu-
wającej i w systemie politycznego ówczesnych rządów praktycz-
nej europejskiej. Zwalnia wszelkie kierunki wolnościowe. Uważa je
kierunki (die Hegel) zębnie filozofa Jakób Fryderyk Trinius,
ur. 1773, um. 1743; słowa dziełiność jego w 1818 przypada,
Jest autorem dzieła "Vom deutschen Bund und der deutschen Sta-
tevereinsung"; 1817, był jednym z mówców i przewodców mło-
dzieży na otwartości Judoizacji na zmiernie Weirburg. Urst-

2/2

Filozofia Hegla 16

cił też p... surę swoją 1819i dopiero 6 latach ją znów od-
zyskał. O... Hegel powiada wprost [bez wymienienia nazwisk
nazwiska w owej przedmowie] iż dobrze uczynił rząd, że naresz-
cie zwrócił uwagę na tego rodzaju filozofów, ; spodziewa się,
że urąd i tytuły nie staną się żelaznym listem dla zasad, "

"które prowadzą do do zburzenia zarówno wewnętrznej moralności
i uczciwego sumienia, jak do zburzenia porządku publicznego i
ustaw państwowych". Nie dość na tem; gdy potem w Hallische
Litteraturzeitung bezimienny recenzent filozofii prawa Heglo-
wskiej wyraził się tem postępowaniu Hegla bardzo ostro, powie-
dając, że takie postępowanie nie nazywa się wcale szlachetnym, że
jednak prawdziwej nazwy podać nie chce, i gdy się ten recen-
zent oburzał, że Hegel tak obchodzi się z człowiekiem pełnym
zasług naukowych, a nadto przez los ciężko prześladowanym He-
gel zaczął wołać "policya". Napisał list do ministra, w
którym nazwał to postępowanie recenzenta denuncyacją, i wyra-
zał przekonanie, "iż niepodobna, by urzędnik pruski miał być p
piśmie przez rząd pruski subwencyonowanym w ten sposób napadem
wskazuje, że to są zgugne skutki zbyt wielkie swobody prasy.
Istotnie redakcyja czasopisma otrzymała energiczne napomnienie.

